REDEMPTIO

A JÁSZ ÉS KUN TELEPÜLÉSEK HONISMERETI LAPJA

XXVI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM | Ára: 500 Ft | 2019. FEBRUÁR

REDEMPTIO (latin szó, ejtsd: redempció) – visszavásárlás, megváltás, önmegváltás. A szó az 1745-ös jászkun redempcióra utal, amikor a jászok és a kunok példás összefogással, saját erejükből visszavásárolták régi kiváltságjogaikat. Mária Terézia magyar királynő 1745. május 6-án írta alá a jászok és a kunok redempcionális diplomáját.

Moldvai táncok. Részlet a jászapáti Hétszínvirág Táncegyüttes jubileumi műsorából *Fotó: Puyau Dániel*

TARTALOM

A reformáció a Jászságban a 16–17. században ..... 2–5. oldal
Emlékezés régi jászberényi tanárokra XII. Barla Kálmán ..... 5–9. oldal
Pandúrgulyás a Malomban ..... 9. oldal
Fülöpszállási világelsők I. rész – Bauer Rudolf, a magyar atlétika első olimpiai bajnoka ..... 10–13. oldal
Járt-e Kitaibel Pál Jákóhalmán? ..... 13. oldal
Emlékezés kőhalmi Horváth Péterre, a Jászkunság első történetírójára (1756–1829) ..... 14. oldal
Emlékkonferencia Dr. Dienes Erzsébet tanárnőről ..... 15. oldal
Betlehemi Jászolkiállítás Lajosmizsén ..... 16. oldal
20 éves a jászapáti Hétszínvirág Táncegyüttes ..... 17. oldal
JÁSZ-KUN TÖRTÉNELMI ARCKÉPCSARNOK
Fajszi Károly (1911–2004) eszperantista, könyvgyűjtő, bibliográfus ..... 18–20. oldal
Jászkun kapitányok emléktúrája az Ung-vidéken .... 20–21. oldal
JÁSZ-KUN KÖZÉLETI ARCKÉPEK
Máig Jászberényt tekintem igazi otthonomnak
Beszélgetés a százéves Sugárné Koncsek Aranka helytörténésszel ..... 22–24. oldal
Helytörténeti konferencia Jászfényszarun ..... 24–26. oldal
Az idén lenne 75 éves Mándoky Kongur István, a nagykunok nyelvésze (1944–1992) ..... 26–28. oldal
Búcsú Dr. Gulyás Éva néprajzkutatótól (1946–2019) .... 29. oldal
„Jászok vagyunk, de magyarok” ..... 30. oldal
Félévszázada nyílt meg a jászfényszarui „Falumúzeum” ..... 31. oldal
Székely Gábor: Fénylő fekete kő ..... 32. oldal

A reformáció a Jászságban a 16–17. században

A latin eredetű reformáció szó jelentése a római katolikus kereszténységben az egyház vezetőinek, tagjainak, szervezetének, tanításának megújulására-megújítására való törekvés, visszatérés a Szentírás szellemiségéhez, az Újszövetség előírásaihoz. A klasszikus értelemben vett reformáció Martin Luther fellépésével kezdődött, aki 1517. október 31-én 95 tételben fejtette ki nézeteit, majd kidolgozta a reformáció alapvető tanításait.

A reformáció szikráit már 1526 előtt behozták hazánkba Wittenbergből az írástudó világi értelmiség képviselői, a deákok és a kereskedők, azonban hazánk, benne a Jászság társadalmának széles rétegeit az új vallás az ország politikai és területi szétszakadása és anarchiába süllyedése, a törökök által okozott veszteségek miatti pánik és az új gazdasági lehetőségek felismerésének pillanatában ragadta magával. A reformáció a mohácsi vészt követő kezdeti évtizedekben leginkább a mezővárosokban eresztett gyökeret. Tény, hogy a mezővárosok árutermelő parasztpolgárságának igencsak érdekében állt szembeszállni a feudális anarchiával, hogy azt rend és biztonság váltsa fel. Luther (és Melanchton) tanait alapul véve a reformátorok azt hirdették, hogy a legnagyobb bajt, a török veszedelmet is a hatalmaskodó főurak és a papok kapzsisága, az uralkodó osztály bűne hozta az országra.

Jászberény a 15. század közepére már vitathatatlanul központi szerephez jutott a Jászságban. Mezővárosi fejlődésével kiemelkedett a többi jász település közül. Vezető szerepe nemcsak a gazdaságban, hanem a Jászság adminisztratív irányításában és jogi képviseletében is megnyilvánult. A 15. század közepén már állt plébániatemploma, két évtized múltán (1472) pedig már ferencrendi temploma és hozzátartozó kolostora is volt. A mezőváros magisztrátusa iskolát is működtetett. Erre az időre már Jászberény társadalmában is megjelent és önálló szerephez jutott a világi értelmiség, a deákság.

A kezdeti évtizedekben a reformáció tanainak elterjesztésében a katolikus egyházat megújítani törekvő egynémely világi pap mellett a szerzetesek, még pedig a ferences rend szigorúbb, obszerváns ágának képviselői vettek részt. Lassan már fél évszázada ismert, hogy az 1514. évi magyar parasztháború és a hazai reformáció hátterében az obszerváns ferencesek, a *„cseri barátok”* között kibontakozott ellenzéki áramlat pregnánsan jelen volt. Obszerváns ferencesek szerepet játszottak a keresztes had szervezésében, sőt később a parasztháborúban is. A parasztháború hadműveleti színterei közül Biharban, Bácsban és a Szerémségben, valamint Tolnán és Ungban szerzetesek vezették a felkelőket. A ferences obszerváns mozgalom feloldhatatlan belső ellentmondása, hogy kezdettől fogva egyszerre irányult a katolikus egyház spirituális (lelki, szellemi) megújítására és az egyház már alapjában nem spirituális jellegű autoritásának megvédésére.

A középkor végi vallásosság útkeresése a Magyar Királyságra is jellemző volt. A nyugtalan, új utakat kereső szerzetesek a korabeli dokumentumokban hamis barátok, hamis keresztprédikátorok, aposztaták (saját akaratukból a kolostort elhagyók) és kiközösítettek mellett az obszerváns ferences kolostorokban is voltak ellenzéki irányultságúak. Őket 1516-ban, egy évvel Luther fellépése előtt, arra kellett inteni, hogy az apostoli Szentszék és az egyház gazdagsága ellen soha se prédikáljanak, a gyóntatók ne oldozzanak fel válogatás nélkül, sokszor saját autoritásukat meghaladóan is, különféle rendű és méltóságú embereket, olyanokat is, akiket korábban az egyház kiközösített. Az 1530-as évektől fogva a rendtartományi káptalanok határozataiban immár megtalálható a *„lutheri tévelygés”* is.

A történeti kutatások mai állása szerint a 15. században a ferences szerzetesek többsége már városi és mezővárosi polgárfi volt. Tanultságuk, a nép körében végzett pasztorizációs tevékenységük erősítette bennük az ellenzéki áramlatok befogadására való hajlamot. Az első reformátor nemzedék legkiemelkedőbb alakjai, pl. Dévai Bíró Mátyás, Szkárosi Horvát András, Sztárai Mihály, Kopácsi István, Siklósi Mihály és mások, az obszerváns ferences szerzetesek közül kerültek ki. Bár azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a ferences rend testületileg soha nem állt a reformáció mellé, paradox módon éppen a ferences obszervancia volt, többek között Jászberényben is, a reformáció legharcosabb ellenfele.

A ferencesek már a kései Árpádok uralkodása idején megjelentek hazánkban és II. András korától részt vettek a kunok és feltehetően a jászok térítésében is. Karácsonyi János azon megállapítása, mely szerint a jászokat a ferencesek térítették a keresztény hitre, ma is elfogadott történetírásunkban. A jászok által megtérítőik számára hálából felépített, a Boldogságos Szűz tiszteletére felszentelt kolostortemplom és a hozzátartozó rendház 1472-re készült el. IV. Sixtus pápa még ebben az évben engedélyezte, hogy a rend a templomot és rendházat birtokba vegye, de kikötötte, hogy a plébániatemplom jogai semmiben sem sérülhetnek.

Amint az egész országot, így minden bizonnyal a jász főváros, az egyetlen 15-16. századi jászsági mezőváros lakosságát vagy annak egy nem jelentéktelen részét szintén áthatotta az újító törekvés, a reformvágy. Papok, szerzetesek, polgárok, szinte mindenki sürgette az újításokat anélkül, hogy a változtatásokat előidéző óhajai jelentőségéről, azok következményeiről tájékozott lett volna, a katolikus egyházzal véglegesen szakított volna. A Jászság településeit is a deákok ismertették meg a lutheri eszmékkel. Ugyanis ahhoz, hogy valaki *„tiszta Luther”* legyen, tanult embernek, egyetemi tanulmányokat folytatottnak kellett lennie. A Jászberényről készült első török összeírásban hét lakosról, három *István*, egy *Gál*, egy *Mátí, egy György* és egy *Petre* nevűről tartották szükségesnek megjegyezni, hogy *„diják”*. Emellett kora értelmiségéhez tartozhatott az árokszállási *György* és a jászkiséri *Peter „mestör”* is.

Az általános közhangulatra jászsági adatok híján jó példa az a székesfehérvári eset, amelyet Szerémi György jegyzett fel *„Magyarország romlásáról”* 1543 körül írott emlékiratában. *„Azután a (török – SL) császár megint ostromolta városukat, a nevezett Székesfehérvárt. Hogy ezt látták a város magyar polgárai, nagyon megijedtek. Hogy kaptak egy új lutherista prófétát, egy deákot, név szerint Lajost, ezek a polgárok mind eretnekek lettek, elszakadtak az apostoli széktől, elhajlottak az igaz katolikus hit-*

től. Ezek a latrok azt mondták az első cikkelyben, hogy a szentséges pápának nincs semmi felhatalmazása feloldani a népet bűneitől; másodszor, hogy az oltári szentség bálvány, a harmadik cikkely, hogy Boldogságos Szűz olyan közönséges asszony, mint az ő saját anyjuk; a negyedik cikkely, hogy a böjt nincs parancsolva az evangéliumban; az ötödik cikkely, hogy a szent alamizsna semmit sem használ a lélek elköltözése után; és azonfelül, hogy az egyházi rendnek semmi jogosultsága sincs; és így tovább; hogy a hitetlenség miatt jött az isten haragja azokra a városokra az apostol szerint."

Bár adataink nincsenek, mégis valószínű, hogy az 1540-es évekre, Egerhez és Gyöngyöshöz hasonlóan, Jászberényben is rohamosan terjedhettek az új tanok. A helyi református hagyomány úgy tudja, hogy 1541-ben Jászberényben járt a *„magyar Luther"*, Dévai Bíró Mátyás. Pintér Jenő, aki a jászberényi városi levéltárban őrzött kiváltságleveleket, melyeket Illésy János fordított magyar nyelvre, közkinccsé tette, úgy tudta, bár forrásait nem ismerjük: *„Protestáns prédikátorok jöttek a városba s a nép nagyobb részét átvezették a maguk vallására. A katholikus plébános maga is áttért, s a ferences kolostor atyái csak nagy erőfeszítéssel tudták a megmaradt híveket együtt tartani... vallási villongás tüze lobogott a városban.*" Tény, hogy 1546-ban már az egyik városrészt, a *Péntek utca mahallét*, Magyar városnak nevezték, s ebben a szerkezetben a magyar jelző bizonyosan protestáns jelentéssel bír.

Jászberény (és a többi, a Jászsághoz tartozó település is) a királyi városokhoz hasonlóan maga választhatta plébánosát, a püspöknek csupán megerősítési joga volt. A városi tanácsok, ezt a jogukat gyakorolván, hogy tudniillik kit választanak papjuknak, ugyanolyan hitterjesztési hatalmat gyakoroltak polgáraik felett, mint a nagybirtokosok jobbágyaik tekintetében. A jászberényi magisztrátus az 1540-es évekre végletesen megosztottá vált. A katolikusok és a reformátusok közötti felekezeti harc eredményeként a jász főváros két önálló törvényhatósággal rendelkező részre szakadt. Az összlakosság kétharmada tartozott a katolikus Jászvároshoz, amely továbbra is gyakorolta a széki hatósági jogokat, képviselte a jászokat egyetemlegesen. A fennmaradó egyharmad, a lakosság vagyonosabb része, alkotta a protestáns Magyarvárost, amely 1560-ban már bizonyosan hiteles helyként is funkcionált és önálló pecsétet is vésetett. Jászberény két részre szakítottsága egészen 1595-ig fennmaradt.

Kezdetben a protestánsok a katolikusokkal közösen használták a jászberényi plébániatemplomot, melynek mai utóda a Nagyboldogasszony főtemplom, s azt is elérték, hogy a budai pasa a beginák Szent Klára tiszteletére épült kápolnáját nekik adja át. (A beginák Szent Ferenc harmadrendjének apácái, akiket a latin nyelvű források moniálisnak neveztek. A beginák azonban nem voltak a szó igazi értelmében vett apácák, bár a tisztaságra és az engedelmességre magánfogadalmat tettek. Vagyonukat megtarthatták. A világtól visszavonulva egy közös házban szabott napirend szerinti imádsággal és közös munkával töltötték életük hátra lévő részét.) Verancsics Antal egri püspök 1560-ban arról tájékoztatta I. Ferdinándot, hogy a városban nagy a viszály, mert a protestánsok, bár megkapták a beginák kápolnáját, azzal nem elégedtek meg és a plébániatemplom felét is *„erővel"* megtartották maguknak. A templom másik fele ugyan a katolikusoké maradt, de a reformátorok azt a részt is *„naponkénti szitkozódásaikkal és csúf méltatlankodásaikkal"* igyekeztek tőlük elzárni. Verancsics természetesen azt javasolta Ferdinánd királynak, hogy a főegyházat teljes egészében adja vissza a katolikusoknak.

A katolikusok és a reformátusok közötti viszály 1560-ra annyira elfajult, hogy az új hit képviselői háromszor is megkísérelték a jászberényi ferences rendház felgyújtását, míg negyedszerre törekvéseik sikerrel jártak. A rendház leégett, de a barátok temploma épségben maradt. Amint arról Verancsics leveleiből értesülhettünk, a püspök a hozzá eljutott hírek alapján (a protestánsok már korábban is tervezték a ferences kolostor felgyújtását, midőn a zárda égett *„örömükben ujjongtak,... a szerzeteseket szidalmakkal, s a miseszolgáltatást, oltárokat, s isteni tiszteletet szentségtelen szavakkal illették"*), majd értesülve a zárda leégéséről cselekedett. Jászberényből katolikus és református vallású tekintélyes polgárokat rendelt magához bíráikkal együtt, s Bornemisza Gergely prépost, királyi biztos részvételével vizsgálatot kezdett, melynek eredményeként Mathws Ferencet, atyját Mathws Balázst, valamint Péter deákot, *„néptribunt"*, aki előkelő polgár és a protestáns vallásnak legbuzgóbb támasza börtönbe vetette. Mathws Ferencet, aki ténylegesen gyújtogatott, a vizsgálat során halálra kínoztatta. Verancsics 1561. június 4-én azt írta I. Ferdinándnak, hogy a jászberényiek nagyon félnek az ítélettől, s már ajánlatot tettek, hogy vagy felépítik a leégett épületeket, vagy pénzben kárpótolják a ferenceseket. A püspök azonban a királyi rendelkezésig nem akart lemondani az ítélethozatalról, mert így remélte visszatéríteni a jászberényi protestánsokat a katolikus hitre. Hogy a későbbiekben pontosan mi történt, nem tudjuk. A ferences kolostor újra felépült, míg nem a törökök 1577-ben el nem foglalták, hogy 1578-ra palánkvárrá alakítsák át.

Itt szeretnénk megjegyezni, hogy bár hazánkban csak az 1681. évi soproni országgyűlés törvényesítette a cuius regio, eius religio – akié a föld azé a vallás is – elvet, amely a németországi protestantizmus küzdelmeiben alakult ki, s amelyet még 1555-ben az augsburgi vallásbéke iktatott törvénybe, mégis azt kell látnunk, hogy a reformáció terjedésében Magyarországon is nagy szerepet játszott, hogy a földbirtokosok a hitújításhoz hogyan viszonyultak. Pl. a reformáció viszonylag korai jászsági megjelenésében nem elhanyagolható szerepet játszottak az egri várnagyok, mint pl. Perényi Péter, a protestáns Dobó István és Zay Ferenc vonzalma a hitújításhoz és befolyása a protestantizmus elterjedésében. Mint ahogyan a reformátorok elleni határozott fellépés többek között a katolikus Verancsics Antal nevével fonódott össze, akit 1557-ben neveztek ki egri püspöknek. Verancsics Egerből való távozása után az új várkapitány Mágocsy Gáspár is azt az utasítást kapta, hogy *„se Eger városában, se az ezzel szomszéd, valamint az egész Eger völgy faluiban eretnek papokat, és iskolatanítókat tartani, a mennyire csak lehet, ne engedjen*".

A jászberényi főtemplom papjai talán *„Lutherekké"* váltak, esetleg megriadtak a vallási villongásoktól, mindenesetre 1570 körül a katolikusoknak visszajuttatott plébánia pap nélkül maradt. Ettől az időtől kezdve Jászváros elöljárói a gyöngyösi Ferences kolostorból kértek és kaptak papot. Ekkor vették át a ferencesek működtetésre a jászberényi nagytemplomot. Azonban az állandó

(folytatás a 4. oldalon)

(folytatás a 3. oldalról)
helyváltoztatási kötelezettség miatt a szalvatoriánus atyák viszonylag rövid időt töltöttek állomáshelyeiken. 1570–74-ben Csanádi Lukács, 1574–76-ban Gyöngyösi Imre, 1576–85 között pedig Gyöngyösi Mihály szolgált a Nagyboldogasszony templomban. A plébániatemplom még 1583-ban is funkcionált, ugyanis egy török levél szerint benne működött az iskola.

A protestáns Magyarváros elöljárói által szerződtetett protestáns lelkészek és tanítók közül is ismerjük néhánynak a nevét. 1546-ban itt lelkészkedett Szegedi Kis István tanítványa, a Wittenberget is megjárt Béllyei Tamás. 1567-ben *„Jászberény polgárainak sürgető kérésére"* Jászberényben működött, mint tanító, a nagyműveltségű író, zsoltárköltő és festő, Skaricza Máté. 1574-ben pedig egy Mátyás nevű prédikátor volt a református lelkész.

A tizenöt éves háború következtében a jász főváros vezető, tehetősebb rétege Fülekre, Gyöngyösre és Szerencsre menekült. Jászberény mindkét önkormányzata, Jászváros is, Magyarváros is, megszűnt létezni. A város újjátelepedését követően már egységes magisztrátus szerveződött katolikus túlsúllyal. Az elmenekült jászberényi protestánsok legvagyonosabb része feltehetően már nem tért vissza Jászberénybe. A helyi református hagyomány úgy tudja, hogy a hazaköltözöttek 1639-ben építették fel első templomukat. Egyes adatok szerint a 17. század közepén csupán 14 kálvinista ház volt a városban. Ennek ellentmondani látszik: a jászberényi református gyülekezetben úgy tudják, hogy az imaházat mintegy 150 család adományából építették fel. Azonban egy 1746. évi adatból arra következtethetünk, hogy a 17. század folyamán végig volt református hitélet a városban. Ugyan az egykori beginák kápolnáját 1624-ben lebontották, de annak helyén új imaházat építettek téglából, amely 1746-ban is jó állapotban volt. Egyéb adataink is vannak a protestánsok jelenlétére. 1642-ben Poroszló István egy malomhelyet és hozzá tartozó rétet hagyott a gyöngyösi és jászberényi kálvinistákra, akik megszerezték a nádortól az építési engedélyt és 1643. június 6-án egymással közös malomépítésben egyeztek meg. 1649-ben a jászberényi reformátusok saját, külön csapszéket és mészárszéket kívántak felállítani. Törekvésük megvalósítását a nádori tilalom akadályozta meg, mely szerint a csap- és mészárszék működtetése a község, mármint a magisztrátus, az elöljáróság joga. Azonban a kocsmai bor kimérése miatti egyenetlenség továbbra is fennmaradt, mert 1659-ben a katolikus tisztelendő a nádornál panaszt tett Czeglédi János protestáns lelkész ellen. Utóbbi a protestáns lakosság beleegyezésével a berényi kocsmában árusíttatott bort a katolikus pap sérelmére. A nádor a bepanaszolt protestánsokat maga elé idézte. Jászberényből Gyopai Gergely hatodmagával jelent meg Vesselényi nádor színe előtt. A beidézettek arra hivatkoztak, hogy lelkészük az ő engedélyük nélkül árusíttatta a bort, de 12 forint bírság hatálya alatt kötelezték magukat, hogy a jövőben nem engedik meg lelkészüknek, hogy a katolikus pap sérelmére bort árulthathasson. A fentebb felsorolt adatok nem támasztják alá a helyi református egyházi vélekedést, mely szerint a protestáns felekezet jelentős része csak 1652-ben tért volna vissza Jászberénybe. A reformátusok 1654-ben felújították és bővítették templomukat. Arra is van adatunk, hogy 1643-ban a reformátusok oskolamestert kerestek, 1671-ben a debreceni Református Kollégium egyik partikulája Jászberényben működött.

A berényi katolikusok és protestánsok viszonya továbbra sem volt súrlódásmentes. 1660-ban a jászberényi protestáns lelkészt, Ecsedy Jánost a katolikusok azzal vádolták a nádor előtt, hogy *„rágalommal illette a Boldogságos Szűz Máriát, a szerzeteseket és a katolikusokat"*. A lelkészt a nádor fogságra vetette, s csak úgy sikerült kiszabadulnia, hogy felesége kérésére Heves és Pest megye küldöttsége közbenjárt annak érdekében. Magyar Zsolt szerint 1674-ben Halasy Sámuel került a pozsonyi vésztörvényszék elé. A törököt a hódoltságból kiverő keresztény csapatok nyomán Esterházy Pál nádor az Alföldön 1780-ig több hullámban jelentkező ellenreformáció kezdeteként 1686/87-ben leromboltatta a jászberényi kálvinista templomot. Pentz 1699-ben 40 kálvinista házhelyről tudósított. A berényi református közösség további sorsa már nem témája áttekintésünknek.

A Jászság 16–17. századi egyetlen református településéről és a kiséri kálvinistákról Vándorfy János 1895-ben megjelent helytörténeti munkájából tudhatunk meg fontos adatokat. Jászapáti katolikus káplánja úgy tudta, hogy Jászkisérre Eger várának elestét követően telepedtek le a máshonnan elűzött református, akik hitéleti célokra azonnal igénybe vették a településnek már 1433-ban meglévő, Mindenszentek (Ömnium Sanctorum) tiszteletére felszentelt templomát. A reformátusok jelenlétére az első hiteles tárgyi bizonyíték, egy feliratos ezüst tányér 1645-ből keltezett.

Fodor Ferenc véleménye szerint, bár forrásait nem ismerjük, *„Kisérre azért húzódtak be a törökvilág vége felé bihari és szatmári protestánsok, mert ott nagyobbszámú protestáns törzslakosság maradt meg"*. Fodor Ferenc azt is hangsúlyozta, hogy a Pentz-féle összeírás szerint a Jászságban csak a református Kisérre jöttek alföldi protestánsok, elsősorban reformátusok.

Jászkisér református lakossága az ellenreformáció idején is védelmezte hitét, 1699-ben Telekessy püspök Zorger János jászberényi káplánt nevezte ki Jászkisérre plébánosnak. A püspök személyesen vette át a refomátusoktól a templom kulcsát és Szent Anna napján a katolikus plébánost hivatalába beiktatta. 1699. Szent Márton napja körül Sőtér Ferenc nádori alkapitány összehívta a kiséri lakosokat és a következőket hozta tudomásukra. Aki közülük a továbbiakban nem a katolikus paptól, hanem mástól (tehát nyilvánvalóan a református lelkésztől) fogadja el a szentségek és szentelmények kiszolgáltatását, arra 12 ft bírságot fognak kiróni. 1700-ban, közvetlenül Vízkereszt napja után az asszonyok a plébániai lakra támadtak, a plébános minden holmiját szekérre pakolták, s a ministránssal együtt a település határára kivezették, a plébánost pedig saját lovára ültetve távozni kényszeríttették. A kiséri reformátusok vallásuk védelmében bírságot, az elűzött katolikus plébánosnak kárpótlást fizettek. Itt jegyeznénk meg, hogy 1763-ban a református hívők asszonyaik segítségével a katolizált Tóth Sárát kísértetiesen hasonlóképpen távolították el Jászkisérről, mint 62 évvel korábban az akkor frissen kinevezett katolikus plébánost.

A jászkiséri katolikus plébániát 1769-ben alapították újra. Mint Vándorfy megjegyezte: *„Ezután még több évig királyi biztos székelt Kiséren, a kath. Pap jogainak védelmére; hogy ismét oly erőszakos cselekedetre ne ragadtassák magukat a reformátusok, mint 1700. jan. 7-én."*

Jogosan állíthatjuk, hogy Jászfényszaru volt az a jászsági település, amely elsősorban Hatvanhoz való közelsége miatt legtöbbet szenvedett a töröktől. Fényszaru 1553/54-ben még teljesítette adózásait, 1555/57-ben már nem sorolták fel a jász szállások között, 1558-ban pedig már mint elhagyott puszta helyet említették. S ugyanez volt a minősítése 1575-ben is. Fényszaru a 17. század elején még puszta volt, s csak 1631-ben szállták meg újra, vagyis ebben az évben alapította meg *„községét”* a lakosság és *„egyháza felépítését is megkezdte”*, de utóbbi igen lassan haladt, mert még 1643-ban is a nagykőrösiek segítették pénzadománnyal a templomépítést. Az egri egyházmegyei plébániák történetét feldolgozó Soós Imre szerint *„tiszta katolikus lakossága 1631 és 1643 között felújította templomát.”*

1649-ben a fényszarui elöljárók (a jászberényiekkel együtt) a nádornak panaszt tettek, hogy a községbeli evangélikusok, bár szintén a község tagjai, a közjövedelmekben a katolikusokkal egyenlően részesülnek, a község kárával külön csap- és mészárszéket kívánnak felállítani. A nádor Pozsonyban, 1649. július 7.-én kelt levelében *„a nemes Félszarusi... evangelikus státusbeli”* lakosokat, minthogy törekvésük visszaélés a régi szokás és kiváltság ellen, arra utasította, hogy külön csap- és mészárszéket ne merészeljenek felállítani, *„hogy mind az catholicus s mind az evangelicus status egymást értvén, az városi dologban maradhassatok egyezségben békével”*. Gyárfás István ebből az adatból azt a következtetést vonta le, hogy az egri várnagyok védelme alatt ezen a vidéken az evangélikus vallás annyira elterjedt a Jászságban, hogy a 19. században már tisztán katolikus Fényszarun a 17. században még *„meglehetős számban”* voltak protestánsok. Fodor Ferenc, a Jászság monográfusa maga is elfogadta Gyárfás érvelését. Gyárfás és Fodor érveléséhez annyi megjegyzést fűzhetünk, Pentz 1699-ben azt írta Fényszaruról, hogy *„katolikusok által lakott népes helység”*. Vagyis a fényszarusi reformátusok, ha egyáltalán voltak és a jászberényiek nemcsak kérelmük megerősítése reményében hivatkoztak rájuk, félévszázad elteltével feltehetően valamennyien katolizáltak. Ennek a folyamatnak konkrét okait nem tudni, de nem valószínűtlen, mert pl. Jászberényben még 1729-ben is református iparost csak azzal a feltétellel tűrtek meg, ha gyermekeit katolikusnak neveli.

A reformáció, ha nem is olyan mértékben, mint a Nagykunságban, ahol a 16. század első felében valamennyi katolikus plébánia az új hitre tért át, a Jászságban is éreztette hatását. Jászberényben a 16. század közepére a lutheri, majd kálvini tanok követői magát a várost szakították ketté. A katolikus Jászvárossal szemben létrehozták önálló református magisztrátusukat, Magyarvárost, amely egészen 1695-ig fennállt. A város újratelepítését követően Jászberényben továbbra is számottevő református vallású népesség maradt, de már többé nem nyerte vissza a 16. századi források alapján megismert politikai és gazdasági súlyát.

Jászberény református vallású lakossága mellett, amely a 17. században végig saját egyházat tartott fenn, a Jászságban egyetlen település, Jászkisér maradt meg református vallásúnak. A többi jászsági településről egyedül a jászfényszarui reformátusokról van adatunk, de ők minden bizonnyal a század végéig katolizáltak. Hiszen a Pentz-féle összeírás szerint a népes jász települések közül 1699-ben Jászárokszállás, Jászfényszaru, Jászfelsőszentgyörgy, Jászdózsa, Jászjákóhalma, Jásztelek, Jászalsószentgyörgy, Jászladány és Jászapáti valamennyi lakosa katolikus vallású volt.

Dr. Selmeczi László régész, történész

Tisztelt Előfizetőink, Olvasóink!

A Redemptio c. honismereti lapunk a 26. évfolyamába lépett. A lap eladási és előfizetési ára hosszú évek óta nem emelkedett. A korábbi és az ez évi jelentős nyomdai, postai áremelkedések miatt kénytelenek vagyunk az eladási és előfizetési árat némileg megemelni a költségek fedezése érdekében. Kérjük szíves megértésüket, és bízunk benne, hogy továbbra is előfizetőink, olvasóink maradnak!

Hortiné dr. Bathó Edit
felelős szerkesztő, kiadó

Kérjük az 1%-ot

Kérjük, adóbevallása elkészítésekor adójának 1%-át ajánlja a Jász Múzeumért Alapítvány javára.

A befolyt összeget Redemptio című lapunk megjelentetésére fordítjuk.

Adószámunk: 18824168-1-16

Emlékezés régi jászberényi tanárokra XII.

A József Nádor főgimnázium 250 éves történetében kevés oly tanár volt, aki 30 évnél hosszabb ideig oktatta, nevelte itt a diákokat. A tanári kar 436 tagja közül 26 fő töltötte aktív életének ilyen hosszú szakaszát ebben az iskolában. Közöttük **Barla Kálmán természetrajz-földrajz-bölcselet-magyar irodalom tanár, a város jeles személyisége.**

Barla Kálmán Emil (1857. június 21-én a Zemplén vármegyei Lácza községben született a láczai születésű Barla Sámuel és a nagytárkányi születésű Koblicz Paulina gyermekeként.

Testvéreiről több helyről van információ. Minden gyereknél az olvasható, hogy anyja Koblicz Paulina, akinek házastársa Barla Sámuel. Feltételezhető tehát, hogy testvérek. A magyarországi katolikus egyházi adatok között négy testvérére találhatók adatok. Camilla Amália (1861), aki Jászberényben ment férjhez Szauer Lajoshoz, Geysa Colomannus Paulus (1854), Eugenius Franciscus (1852), Julius (1846). A szlovák egyházi adatok között pedig Adalbertus (1849), Adalheid Ludovicus (1848), Geysa Colomannus Paulus (1854) és Colomannus Aemilius (1857), azaz Kálmán Emil szerepel. S találtam még egy testvért, Lenkét (Paulina), aki 1845-ben született Budán, 1880-tól színésznő volt, s Szeles József (1844–1922) színésszel 1870-ben volt az esküvőjük Jászberényben. Szeles József 1882–83-ban rövid ideig színházat igazgatott Jászberényben.

18 éves kora előtti életéről nem sikerült adatokhoz jutnom. A Budapesti Királyi Magyar Tudomány Egyetem Almanachjában olvasható Barla Kálmánról, hogy 1875 és 1879 között volt hallgató az egyetemen. Először természetrajz–földrajz, majd bölcselet–magyar irodalom tanulmányokat folytatott.

Tanári pályája

Az 1881/82-es tanévben helyettes tanárnak került a jászberényi főgimnáziumba. A tanári diplomáját 1882-ben

(folytatás a 6. oldalon)

(folytatás az 5. oldalról)
kapta meg. 1884-ben lett rendes tanár. A tanári pályájának 34 éve alatt tanított földrajzot, német nyelvet, magyar nyelvet és irodalmat, történelmet, bölcseleti előtant (logika, pszichológia), görögpótló irodalmat. Néhány év kivételével osztályfőnöki feladatokat is ellátott.

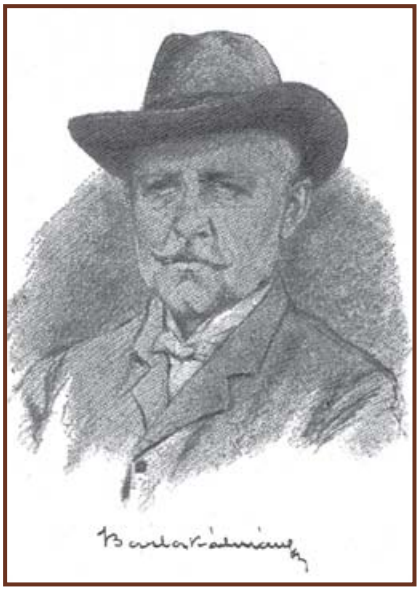

Edvin Illés Aladárné Karádi Etel festőművész rajza

Az 1882/83–as tanévtől az 1906/07-es tanévvel bezárólag egy-egy tanév – 1885/86, 1900/01, 1904/05 – kihagyásával az önképzőkör tanárelnökeként segítette az iskola VII. és VIII. osztályos tanulóit az önálló kutatómunka, a szabályos dolgozatkészítés, az egyéni, hatásos előadásmód kialakításában. A fent jelzett három tanévben az alsóbb osztályok szavalókörének vezető tanára volt. 22 év önképzőköri tanárelnökség – senki más ilyen hosszú ideig nem végezte ezt a tehetséggondozó tevékenységet. *„Buzdította egyben az ifjakat, hogy valódi ügyszeretettel és fokozódó igyekezettel szolgálják az önképzés nemes célját és irányát, melynek az iskolai tanulmányokkal összhangzónak kell lennie”* – olvasható az év végi értesítőkben. Több iskolai ünnepséget az önképzőkör tagjai tartottak, például 1903-ban a II. Rákóczy Ferenc emlékére szervezett ünnepélyt, melyet Barla Kálmán nyitott meg.

Később, 1907 után is részt vett az önképzőkör munkájában. Pályatételeket tűzött ki és a beérkezett dolgozatokat bírálta. Az 1908/09-es tanévben *„A jászberényi diákélet,”* 1909/10-ben *„Irodalomtörténeti tanulmány,”* 1910/11-ben *„Milyen hatással volt irodalmunk fejlődésére a renaissance,”* 1911/12-ben *„Párhuzam Széchenyi Hitele és Vörösmarty Szózata közt”* című pályaműveket értékelte és tett javaslatot díjazásukra. Több alkalommal a rajzoló geometriában kiemelkedő diáknak 10 arany korona jutalmat ajánlott fel.

Az első tanítási évétől kezdve a tanári *tanácskozmányok* jegyzője volt, később a főgimnáziumi tanegylet titkára lett. Sok esetben helyettesítette beteg kollégáit.

Az országos középiskolai tanár egyesület rendes tagja, a magyar pedagógiai társaság külső tagja volt.

Munkásságának elismeréseként 1911 novemberében címzetes igazgatói címet kapott, ekkor már 30 éve tanított. A Hivatalos Közlöny 1912. január 15-i számában a következő olvasható erről: *„Vallás – és közoktatásügyi miniszterem előterjesztésére Barla Kálmán jászberényi állami főgimnáziumi tanárnak a középiskolai igazgatói címet adományozom. Kelt Bécsben, 1911. évi december hó 25-án FERENC JÓZSEF s.k., Gróf Zichy János s.k.”*

Számtalan városi rendezvény szervezése fűződik a nevéhez. *„Évtizedek óta alig volt városukban valamelyes kulturmozgalom, amelynek nem ő lett volna a megindítója.”* A különböző rendezvényeken, banketteken mondott tartalmas és lendületes beszéde, tósztjai köztetszésben részesültek.

1885. február 1-jén a helyi Korcsolyaegylet jótékonysági báljának pénztárnoka volt. A Budapesti Hírlap 1885. május 16-i számában beszámol arról, hogy jótékony célú műkedvelő előadás volt Jászberényben a helyi nő- és daegyesület javára. *„Az előadás sikerét Kisznerné urhölgy és Barla Kálmán ur fáradhatatlan buzgalmuknak tulajdoníthatjuk.”*

1891-től a városi képviselő testület tagjaként különböző bizottságokban vezető szerepet játszott. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye köztörvényhatóságának bizottsági tagja, 1902-től a népnevelési bizottság tagja és mindenkor lelkes szószólója volt a jász érdekeknek.

A tordai állami tisztviselők országos mozgalmat indítottak a tisztviselők helyzetének javításáért. A mozgalom-

Az Úri Kaszinó épülete 1910 körül

Közéleti szerepe

Jászberény közéletében sok területen játszott jelentős szerepet. A Jászberény című lap 1915 augusztus 1-i számában olvasható: *„Működése és hatása azonban tul terjedt az iskola falain. A nyilvánosság és a társaság volt valódi eleme. Ő volt minden összejövetel lelke, gazdag élményeit, szellemes ötleteit oly pompás humorral tudta előadni, hogy a legnagyobb társaság figyelmét is mindig lekötve tudta tartani.”*

hoz csatlakoztak a jászberényiek is. Megválasztottak egy intéző bizottságot, melynek egyik jegyzője Barla Kálmán lett. A Budapesti Hírlap 1901. június 28-i számából értesülhetünk a történtekről.

A *„Casino” egyesület* (Úri Kaszinó) jegyzője volt, majd 1902-től az igazgatói feladatot látta el. Az egyesületi élet *felvirágzása* az ő nevéhez fűződik. A Kaszinóban felolvasásokat tartott több tanártársával együtt. 1910-ben

egy úri kaszinóbeli bankettről ezt írta a Jász újság: *„Nagyszámú közönség gyűlt egybe a kaszinói bankettra is, ahol az alkalmi tósztot Barla Kálmán igazgató mondta a nála már megszokott oly egyéni remek stílusban, oly gondolati és alaki csoportosítással, aminőt még sehol senkitől se hallottunk. A mester szónok beszéde hazafias és alkalmi vonatkozásain kívül kitért a megindult közművelődési mozgalomra is, melytől erős hite szerint városunk egy polgára sem fogja megvonni szellemi, vagy legalább anyagi támogatásait."* A Jász Kürt 1907. március 10-i száma rövid híreiben olvasható, hogy a Kaszinó épületében *„a választmányi ülés határozata értelmében sok üdvös újítást"*, változtatást terveznek.

Jászberény városa törvényszék felállítását kérvényezte a képviselőháztól a 20. század elején. 1906. decemberében küldöttség tisztelgett a képviselőházban Budapesten. Arra kérték a minisztereket, hogy támogassák a képviselőházhoz beadott kérvényüket. Ígéretet kaptak erre. Az összes pártkört is meglátogatták az ügy érdekében. Az eseményről a Budapesti Hírlap tudósított 1906. december 6-án. A küldöttség tagja volt Barla Kálmán is.

Gróf Apponyi Albert 1900-ban

„Ő volt a helybeli Apponyi párt állandó, hivatalos szónoka. Ennek a pártnak szervezésében, nehéz viszonyok között való összetartásában neki vannak legnagyobb érdemei" – írta a Jászberény című lap 1915. augusztus 1-i száma. Apponyi Albert országgyűlési képviselőként többször járt Jászberényben. A Magyarország című lap 1902. május 27-én írta: A grófi pár elment az úri kaszinóba *„hol Barta Kálmán igazgató elnöklésével díszülés volt. Barla magasröptű beszédben üdvözölte a grófot. Apponyi megköszönte a figyelmet, melyben részesítették. Üdvözli a kaszinó tagjait, mert Jászberényben éppen az intelligencia volt az, amely hűségesen kitartott az ő zászlaja mellett."*

Írásai, előadásai

Az 1885/86-os tanévi értesítőben *Arany János Toldijának módszeres kezeléséről* címmel jelent meg értekezése, mely *felolvastatott a f. iskolai évi I. módszeres tanácskozmányon* sokkal bővebb terjedelemben. Miért is választotta ezt a művet a módszer bemutatására? *„Arany Toldijának értelem-, erkölcs-, kedély és ízlés képző ereje valóban páratlan az iskolai klassikusok között s írójában a költői nagyság s a nemzeti szellem valódi eszményét állítja az ifjuság elé"* – írja az indoklásban.

A 1889/90-es tanév végi értesítőben jelent meg a Paulay Ödönnel közösen írt értekezés *A magyar nemzeti irodalomtörténelem rendszeres áttekintése* címmel. Az értekezés megírásának céljáról az első oldal lábjegyzetében a következőket írták: *„Tekintettel arra, hogy híján vagyunk olyan irodalomtörténeti rendszeres áttekintésnek, milyenek külföldön igen nagy számmal és kisebb-nagyobb terjedelemben vagy táblázatos alakban is a tanuló ifjuság rendelkezésére állanak, czélszerűnek láttuk e Beöthy Zsolt tankönyve nyomán készült áttekintést közzétenni, szem előtt tartva tanulóink e tekintetben többször tapasztalt szükségletét."*

A 38 oldalas értekezésben *A magyar nyelv és dialektusaitól* indulva irodalomtörténeti korszakokat, majd a tudományos irodalmat foglalták egybe, s végül egy táblázatos összeállításban a magyar irodalom mellett összehasonlításként a francia, az olasz, a spanyol és portugál, az angol, a német, a szláv irodalom nevezetes képviselőit is felsorolták.

Az Egyetemes Philológia Közlöny 15. évfolyam 4. füzetében (1891. április) negatív véleményének adott hangot Kelemen Béla főreáliskolai igazgató-tanár, irodalomtörténész, nyelvészeti és esztétikai író: *Ez a dolgozat nem egyéb mint puszta kivonat egy általánosan használt tankönyvből, Beöthy Zsolt irodalomtörténetéből.*

1891-ben azonban megjelent a munka *középiskolai segédkönyvül és magánhasználatra* Grill Károly könyvkereskedő kiadásában.

1891-ben 100. éve született gróf Széchenyi István, a gimnázium nagyszabású ünnepséget szervezett, az igazgató mellett Barla Kálmán *a „legnagyobb magyar"* nemzetalkotó munkásságát méltató tanulmányát olvasta fel.

1896. február 27-én a Millenniumi emlékünnepen az ünnepi beszédet tartotta, amelyről az Értesítőben a következőket jegyezték le: *„Az ünnep fénypontját Barla Kálmán, főgymn. r. tanár ünnepi beszéde képezte, melynek tartalmi gazdagsága, gondolatainak kincse, az igazságok mélysége, az érzés magassága, a forma megkapó fordulataival és az előadás erejével párosúlva, úgy az ünneplő közönségre, mint a haza új évezredévének küszöbén álló, tettre hivatott fiatal nemzedékre elragadó hatást gyakorolt."* Az ünnepi beszéd teljes terjedelmében olvasható e bevezető után.

1900. április 19-én *az 1848-ik évi törvények szentesítésének az emlékére* iskolai ünnepet szerveztek, amelyen Barla Kálmán a tanulóifjúságnak szánt beszédet mondott. *„Kedves tanuló ifjak! (...) Az 1848-ik évi márczius 15-e volt a magyar szabadság születése, az április 11-e pedig a vértelen keresztelő napja. (...) a király* (V. Ferdinánd) *meghajolt az érvek előtt, szívét lefegyverezte hű magyarjainak szeretete s pár hét múlva, április 11-én ünnepélyesen szentesíti Pozsonyban a reform-törvényeket: a népképviseleti rendszert, a felelős minisztériumot, az úrbéri jogok megszűntetését, a törvény előtti egyenlőséget, a vallásegyenjogúságot, a sajtószabadságot, Magyarország és Erdély unióját."* 1903-ban is ő volt ennek az ünnepségnek a szónoka.

1907-ben *Szmrecsányi Lajos segédpüspök szolgáltatta ki a bérmálás szentségét Jászberényben*, mintegy nyolcszáz hívő járult eléje. A város lakói nagy lelkesedéssel ünnepelték a püspököt, még szerenádot is rendeztek a tiszteletére, ahol *„tízezer főnyi népsokaság élén Barla Kálmán főgimnáziumi tanár üdvözölte a püspököt annak a jász népnek a nevében, a mely mindenkor példaszerű hűséggel ragaszkodott fajához, hitéhez és politikai meggyőződéséhez"* – írta a Budapesti Hírlap 1907. május 12-én.

1909-ben a Magyar Nyelv című lapban jelent meg Mészöly Gedeon: *A de-*

(folytatás a 8. oldalon)

(folytatás a 7. oldalról)
nominális ék képző eredete című munkája, amiben a következők olvashatók: *„...több felé tettem kérdést, hogy hallhatók-e ez s ez helyen ilyen kifejezések: papék megyek e.h.: papékhoz megyek, papék voltam e.h.: papéknál voltam, Kisék tűz volt e.h.: Kiséknél tűz volt; Nagyék disznótor van, Szabóék lakodalom lesz, stb.? E kérdésemre Barla Kálmán főgymn. tan. azt válaszolta Jászberényből, hogy a fölsorolt kifejezéseket a jászok nem ismerik, de a vármegye keleti felén, különösen a Nagykunságban és a vele közvetlenül határos hajdú községekben nagyon is használatosak az intelligens emberektől tudja. Azt pedig saját tapasztalásából, „hogy Gömörmegye kishonti járásának népe és a háromszéki székelyek között is lépen-nyomon hallhatók." Mivel Erdélyi és Horger szóbeli kérdésemre azt válaszolták, hogy ők a szóban levő kifejezéseket székelyek közt nem hallották, Barlánál újra kérdezősködtem s ő ezt felelte: „Hogy a kérdezett kifejezések a háromszéki székelyek között járatosak, azt közvetlen tapasztalásból tudom. Hallottam az orbai és sepsi járások több községében: Zágonban, Kőrösön, Zabolán, Kovásznán, Málnáson stb. Hogy az alcsíki és udvarhelyi népajkán is hangzanak, azt erdélyi származású itteni kartársamtól, Karády Győzőtől tudom, a ki mint kolozsvári diák lépten-nyomon hallotta ezeket arról a vidékről való convictor társaitól. Hogy Gömör-megyének mely községeiben él a nép velök, arra már ilyen határozottan nem nyilatkozhatom. Én a 90-es egyik vakációját az ajnácskői fürdőben töltöttem. Felső-Borsodból és rimaszécsi járásból oda került fürdővendégek, természetesen intelligens emberek, gyakran éltek ezekkel a kifejezésekkel és én ebből következtettem arra, hogy talán az ottani református községek színmagyar népe is él velök. Hogy az ottani barkók nem használják, azt bizonyosan tudom."*

1911. június 25-én ünnepelték Németh Kelemen szerzetes főgimnáziumi tanár 50 éves tanári pályáját. Az ünneplés díszebéddel zárult, melyen Barla Kálmán is beszédet mondott.

Golenich Károly (1851–1880) magyar irodalom és bölcselet tanár, Jászberény és vidéke című lap főszerkesztője halálakor ő írt nekrológot. 1903. szeptemberében dr. Király Gáspár (1857–1903) iskolaorvos elhunyt, tőle is ő búcsúzott a temetésen és az évkönyvben is.

Család

Felesége Kotán János jászkerületi várnagy és Szele Antónia lánya, Kotán Ilona volt, aki lánykorában gyakran szerepelt a bálok résztvevőjeként a helyi újságokban. 1889. március 30-án kötöttek házasságot. 10 év korkülönbség volt közöttük, esküvőjükkor a menyasszony 22 éves volt. Ekkor már egyikük édesapja sem élt.

Két fiuk volt. Barla Béla, Jászberényben született 1890. január 27-én. A főgimnáziumba járt, ahol tandíjmentes tanuló volt. 1908-ban érettségizett és a jogi pályára lépett.

Barla Kálmán György, ő is Jászberényben született 1893. március 27-én. A főgimnáziumban édesapja az osztályfőnöke volt. Szintén tandíjmentességet kapott a gimnáziumi tanulmányai alatt. 1911-ben jól megfelelt az érettségin, katonai pályán folytatta tanulmányait. Huszárezredben szolgált, 1944-ben már százados volt.

1915. július 25. elhunyt Barla Kálmán

A Pesti Hírlap már július 28-án adta hírül, hogy életének 59-ik évében rövid szenvedés után Jászberényben meghalt.

Az 1916-os évkönyvi nekrológban a következő olvasható: *„Az 1914–15. tanévre következő nagy szünidőben egészen váratlanul súlyos veszteség érte iskolánkat. Július hó 25-én hajnalban meghalt Barla Kálmán főgimn. rendes tanár, c. középiskolai igazgató, életének 58-ik évében. 26-án temettük. Ravatalát a koszorúk tömege borította el, és koporsóját oly nagy számú közönség kísérte, amelyhez foghatót nagy ritkán látni a városunkban ily alkalommal. Jelen voltak a gyászszertartáson az országos függetlenségi párt, a vármegye, az összes helyi hatóságok és intézetek képviselői s igen sokan a vidékről."*

Hamvai a Fehértó temetőben a Kotán kriptában – 3. parcella, 1. sor 15. hely – pihennek több rokonnal együtt. Anyósa és apósa, húga, Barla Kamilla és férje, Szauer Lajos, dr. Koncsek László és felesége, Szauer Gizella, a lánya, s a két kétéves korában elhunyt Koncsek Lacika örök álmát őrzi a kripta.

Az október 10-i gyászünnepen méltatták érdemeit, hiszen 1902-től igazgatója volt a Kaszinó Egyesületnek. Érdemei elismerésére megfestették az arcképét, amelyet 1922. november 11-én lepleztek le. A festményről többet nem tudtam meg, eltűnt a történelem viharaiban.

Az 1916/17-es tanévben *Paraj Imre jákóhalmi* főjegyző úr, kedves tanára *bold. Barla* Kálmán *emlékére 200 K jutalomdíj alapítványt tett,* a gimnázium szegény sorsú tanulóinak megsegítésére. A következő tanévben ki is adták a jutalmat. Utána azonban már nem találtam utalást erre az alapítványra. A világháború ebbe is beleszólhatott.

Barla Kálmán halála után felesége valószínűleg Budapestre költözött. Ugyanis haláláról a Budapesti Hírlap 1937. március 13-i számából értesülhettek, a következőkben: *„...özvegy Barla* Kálmánné szül. *Kotán Ilona főgimnáziumi igazgató özvegye életének*

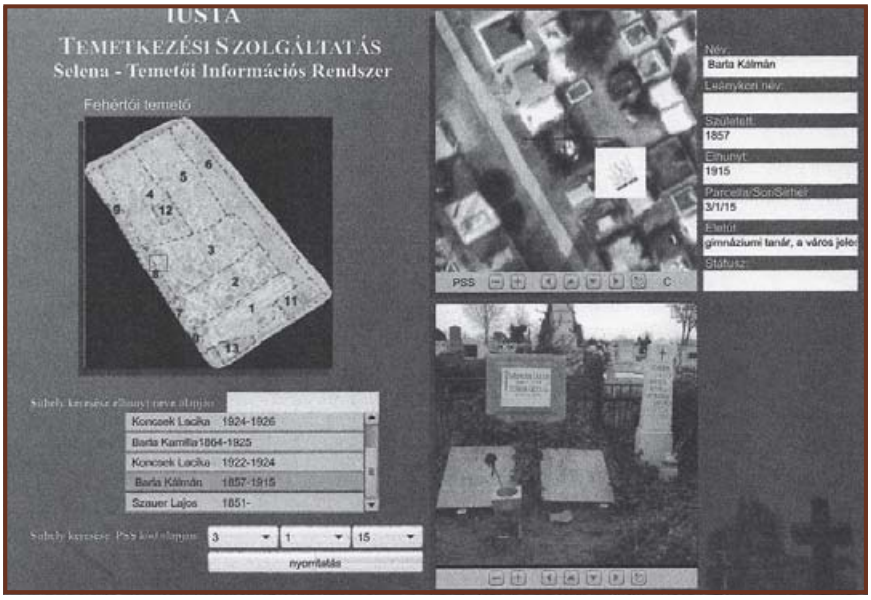

A IUSTA honlapon található információk. A baloldali kőlap alatt nyugszik Barla Kálmán

hetvenedik évében Budapesten elhunyt. Március 12-én délután helyezték örök nyugovóra a rákoskeresztúri temetőben."

Barla Kálmán „*Kartársai között mindig nagy tekintélynek örvendett. Tisztelték gazdag tapasztalatai, kiváló szellemi tulajdonságai miatt, szerettük mint figyelmes, elnéző és mindig segíteni kész kartársat. Ő volt társas összejövetelünk lelke, kiapadhatatlan humora vidított fel fárasztó munkánk pihenőiben. (...) Ki sejtette volna a java erejében levő férfiúról, hogy azzal a baráti kézszorítással, amellyel tőle a tanév bezárása után elváltunk, örökre búcsúztunk el tőle.*

Idő előtt halt el, de nem élt hiába. Nemzedékeket tanított ízlésre, férfias gondolkodásra, a kultúra szeretetére. Nagy számú tanítványai, éppúgy mint kartársai hálás kegyelettel és szeretettel őrzik emlékét." Az iskolai értesítőben megjelent nekrológ befejező szavaival méltó módon zárható ez az emlékezés.

Források:

A jászberényi Magyar Királyi Állami József Nádor Reálgimnázium értesítői 1881 és 1920 között

Hivatalos Közlöny, 1897 (5. évfolyam, 1–24. szám) 1897-05-01/9. szám

Hivatalos Közlöny, 1912 (20. évfolyam, 1–26. szám) 1912-01-15/2. szám

Magyarország, 1902. május (9. évfolyam, 104–129. szám) 1902-05-27/125. szám

Budapesti Hírlap, 1901. június (21. évfolyam, 148–177. szám) 1901-06-28/175. szám

Budapesti Hírlap, 1901. június (21. évfolyam, 148–177. szám) 1901-06-30/177. szám

Budapesti Hírlap, 1906. december (26. évfolyam, 330–359. szám) 1906-12-06/335. szám

Budapesti Hírlap, 1907. május (27. évfolyam, 104–129. szám) 1907-05-12/113. szám

Budapesti Hírlap, 1937. március (57. évfolyam, 49–71. szám) 1937-03-13/59. szám

Szikszai Mihály–Csajka Gizella Egyletek, egyesületek és körök Jászberényben, In: Jászsági Évkönyv 2015

Sugárné Koncsek Aranka: Jászberény temetői, Jászsági Füzetek 39. Jászberény 2006. A Jász Múzeumért Kulturális Alapítvány kiadványa

Herkules, 1885. január–december (2. évfolyam, 1–52. szám) 1885-02-03/5. szám

http://epa.oszk.hu/02300/02392/00071/pdf/EPA02392_egy_phil_kozl_15_1891_04_438-454.pdf

Magyar Nyelv – 5. évfolyam – 1909. Mészöly Gedeon: A denominális -ék képző eredete

A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem Almanachja 1872–1880

https://docplayer.hu/40118664-Jaszujsag-szepirodalmi-es-tarsadalmi-lap.html

http://www.hungarianarmedforces.com/kozlony/1944/5/96.jpg

Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes Ügyek, 1920 (47. évfolyam, 34–69. szám) 1920-06-06/45. szám

Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes Ügyek, 1944 (1–43. szám) 1944-07-20/31. szám

Budapesti Hírlap, 1885. május (5. évfolyam, 119–148. szám) 1885-05-16/134. szám

http://misc.bibl.u-szeged.hu/6710/1/mp_1892_191-192.pdf Magyar Pedagógiai Társaság

Pesti Hírlap, 1915. július (37. évfolyam, 181–211. szám) 1915-07-28/208. szám

http://imc.flexiton.hu/iusta/Jaszbereny_Feherto/s191.html

Egyetemes Philológia Közlöny 15. évfolyam 4. füzet (1891 április)

Csörgő Terézia
nyugdíjas biológia-kémia szakos tanár

Pandúrgulyás a Malomban

2018. szeptember 15-én délelőtt azok jártak jól, akik hagyták magukat az illatok nyomán orruknál fogva vezetni, mert ők gasztronómiai élmények részesei lehettek a jászalsószentgyörgyi Erzsébet Malomban.

A Jászalsószentgyörgyi Helytörténeti Egyesület rendezvényén a jászberényi Zentai Zoltán és felesége, Mancika a legendás pandúrgulyást készítették el.

A Zentai házaspár köztudottan szívesen és jól főz, számtalan főzőversenyen megmérettették már magukat, s a tapasztalatok szerint a dobogó valamelyik fokára bérlettel rendelkeznek.

2016-ban szerepeltek a Duna TV Család-Barát Magazin műsorában, ahol a pandúrgulyást készítették el – jobb híján – fazékban, holott ez az étel bográcsban az igazi. A népszerű szerkesztő-riporter Borbás Marcsit pedig jászberényi otthonukban látták vendégül a közelmúltban egy babos étel elkészítésére.

A Malom melletti téren felállított sátorban reggel 8 órakor hozzáfogtak a főzéshez és csakhamar finom illat töltötte be a levegőt. A programszervezők ebédre invitálták az Egyesület tagjait és a vendégeket, de sokan már korábban megérkeztek és a bográcsok körül, valamint a Malomban jó hangulatú beszélgető-körök alakultak.

Zentai Zoltán a pandúrgulyás történetével kívánt jó étvágyat. A 2015. évi Pandúrgulyás Főző Versenyen ezüstérmet nyert kiváló étek eredete mintegy négy évtizedre nyúlik vissza.

Koha Csaba, a Lehel Gyöngye Étterem mesterszakácsa alkotta meg először – bármilyen hihetetlenül is hangzik – ételmaradékokból. Az emlékezet akként őrzi ennek a remek ételnek a születését, hogy egy vadászatról betérő társaságot kellett a mesterszakácsnak vendégül látnia, s a váratlanul érkezettek számára a hűtőben fellelhető maradékokból állította össze a híressé vált gulyást.

Az éhség a legjobb szakács – tartja a mondás. A népi bölcsességgel vitába szállva a kiváló szakácsok körében feltétlenül számon kell tartani Zentai Zoltánt és Mancikát is. Közösségi igényt kielégítve álljon itt a pandúrgulyás receptje, ahogyan Zentaiék készítik:

Hozzávalók 10 főre: 1,5 kg borjúhús (esetleg marha-, vagy sertéshús), 0,5 kg Champion gomba, 1 kg sertésvelő, 0,5 kg zöldborsó, 0,5 kg petrezselyem, 0,5 kg sárgarépa, vöröshagyma, 4–5 db babérlevél, só, bors, paprika, 3–4 gerezd fokhagyma, tárkony, tárkonyecet, mustár, kapor, citrom, tejszín.

Elkészítés: a pörköltalapba beleteszszük az apróra vagdalt húst, párolni kezdjük. Amikor a hús levet enged, a fűszerek egy részét már ekkor hozzáadjuk azért, hogy a hús magába szívja az ízeket. A fél fövésben lévő húshoz beletesszük a vékony karikákra vágott petrezselymet, sárgarépát, gombát és felengedjük vízzel. Forraljuk, főzzük, s amikor a zöldségfélék félpuhára főnek, akkor öntjük hozzá a zöldborsót. Utóízesítjük kaporral, tárkonnyal, citromlével, valamint a pici vízzel csomómentesre kavart mustárral. Amikor mindez elkészült, a velőrózsákat egy rottyanásig főzzük kavarásmentesen, hogy ne sérüljenek. A tejszínt a legvégén adjuk hozzá.

Jó étvágyat!

Dr. Körei Nagy Katalin
hagyományőrző

Fülöpszállási világelsők I. rész
Bauer Rudolf, a magyar atlétika első olimpiai bajnoka

A kettőezer kettőszáz főre zsugorodott egykori mezővárosunk, Fülöpszállás múltját kutatva, több mint száz atyafi nevét találtam meg különböző lexikonokban, vagy a szóbeli emlékezetben. Minthogy ők a maguk szakterületén valami említésre méltót hagytak hátra, ezért tetteik és neveik megörökítését kötelességemnek érzem könyv formájában összeállítani, melyet 2019 nyarán tervezek megjelenteni.

Különösen büszkének kell lennünk arra, hogy Fülöpszállás szerény méretéhez képest négy világelső atyafit tud felemlíteni.

Először egy olyan híres embert mutatok be közülük, aki nem tartozott a kun származású őslakosok közé, de a mi tájékunkat választotta lakhelyének, itt élt és itt is hunyt el. Rajtunk kívül az egyetemes sporttörténelem és egész nemzetünk is őrzi szép emlékét.

Bauer Rudolf diszkoszvető olimpiai bajnokunk volt az első a magyar atlétika történetében, aki 1900-ban Párizsban a dobogó legmagasabb fokára állhatott.

Az ifjú Bauer Rudolf az olimpia előtt 1900-ban

Rezső keresztnéven született Budapesten, de Rudolf (a Rezső német megfelelője) néven lett világhírű diszkoszvető. Bajor származású vízimolnár ősei a 18. században érkeztek Pest városába. Szorgalmas munkájuk eredményeképpen a család tagjai már módos polgárok voltak a 19. század második felében.

A szülők, Bauer János és Gräffl Erzsébet hiába terveztek hagyományosan nagy létszámú családot, e téren nem volt szerencséjük. Tizenegy gyermekük közül hét gyermeküket is elvesztették még csecsemő, illetve kisgyermek korukban. Azután 1879. január 2-án megszületett Rezsőke, egy szép, erős, pompás alkatú kisfiú. Nagy volt az öröm a családban a sok gyász és bánat után. A sors azonban továbbra sem volt kegyes hozzá: Rezső 19 éves korára elvesztette szüleit. A szülőket és testvéreit is a molnárok szilikózis betegsége vitte el, ezért küldték legkisebb gyermeküket agrár pályára, hogy jó levegőn legyen.

Bauer a Budapesti Torna Club (BTC) sportolói között talált barátokra. 19 éves korára 190 cm magas és kilencven kilogrammos igazi atlétatermetű legény vált belőle. Rendkívüli ereje, ügyessége, gyorsasága által kiemelkedett sportoló társai közül. Testi adottságait minden sportágban kamatoztatta. Birkózott, futballozott, evezett, úszott és atletizált. Az időtájt a sportolók nem feltétlenül szakosodtak egy-egy sportágra, gyakorolták valamennyit. Ő is, mint fiatal kortársai közül sokan „allround" (sokoldalú) sportoló volt. Tucatjával nyerte az érmeket.

Az 1896-os Athéni olimpiát is megjárt Iszer Károly, a kiváló magyar sportember, a futball egyik magyarországi népszerűsítője elhozta a diszkoszvetés ismeretét. A „discus" lencse alakú, keményfából esztergályozott korong, mely oldalait rézlemezzel borították be. Köröskörül pedig vasabroncs vette körül. Súlya 2 kg volt. A dobás egy 2,5 m² felületű faborítású, négyzet alakú területről történt. Az ókori Miron „discubolos" szobrát figyelembe véve az első (Athéni) olimpián még álló helyzetből dobták a diszkoszt.

Bauer Rezső sokat tanulmányozta az esetleges forgómozgásos dobást, kidolgozta, kipróbálta és igen eredményesnek találta. Az új stílus következményeképpen a forgó mozgás következtében a test jelentős lendületet adott a karnak.

Eredményei hamarosan a legjobbak közé röpítették.

Lecke a későbbi világnagyságoknak (1896)
Balról jobbra: Bauer Rezső (a párisi diszkoszvető olympiai bajnok), Speidl Zoltán, Hajós Alfréd, Wachsler Rezső, Balatoni Gräfl Károly, Deutsch Gyula, egészen hátul Gräfl Ödön. A háttal álló, — aki a magyar tempót magyarázza — Stobbe Ferenc

1896-ban a Balatonon, a szintén híressé vált társai körében

1899-ben Sopron város „Athleta Főverseny"-én a győzteseknek a „Soproni Czukorgyárak tiszteletdíja járt", valamint a város aranyérme. A második helyezésért nagy ezüst, a harmadikért kis ezüst, a negyedikért bronzérem járt.

Bauer Rudolf eredményei ezen a versenyen:

Magasugrásban – első hely – 150 centiméter

Diszkoszvetésben – első hely – 32,45 méter

200 m futásban – második hely – 26 másodperc

Ma már ezek az eredmények igen szerénynek tűnnek, de az atlétika ős-

korában ezek jó teljesítménynek számítottak.

A párizsi olimpia előtt egy évvel, 1899-ben Bauer Rudolf felvételt nyert a Mosonmagyaróvári Gazdasági Akadémiára. Az olimpia előtti válogatóversenyeket sorra megnyerte. 1900-ban Párizsban az olimpián a diszkoszvetést Bois de Boulogne bokros-fás parkjában rendezték, 20 fő nevezett. Bauer megkérdezte a szervezőktől, hogy dobás előtt fordulhat-e egyet. Csodálkoztak a kérésén, de engedélyezték.

A párizsi olimpián a győztes dobás előtt

A világkiállítással egybekötött sportversenyen aztán alaposan meglepte az esélyesebb külföldi ellenfeleket a forgódobásos szisztémával és 36,04 cm-es eredménnyel megnyerte Magyarország első olimpiai aranyérmét. A fordulatstílusú diszkoszvetés elfogadása ezután szabálymódosítást vont maga után: az addig négyszögletes deszkadobogó helyett salakos talajú és kör alakú dobóteret írtak elő.

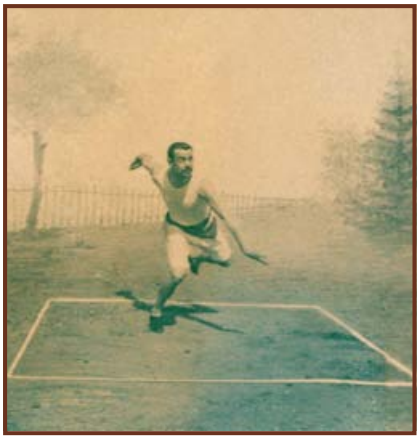

Az olimpia előtt, még négyzet alakú területről dobták a diszkoszt

Az eredményhirdetés akkor Párizsban botrányba fulladt. A francia zenekar rázendített az amerikai himnuszra. Leállították őket, de akkor meg az osztrák Gotterhalte dallamait igyekeztek eljátszani. A magyar küldöttség heves tiltakozása után végre megpróbálta a zenekar a magyar himnuszt rögtönözni. Az előadás igen szánalmas minőségűre sikeredett, kevesen tudták azonosítani nemzeti imánkkal. A jó francia zenészeknek fogalmuk sem volt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia bizony nem csupán osztrák népességből áll. Talán azt sem tudták, hogy a magyar nemzet egy önálló nép. Párizsban szép ezüst cukortartó dobozt kapott tiszteletdíj gyanánt. Itthon Bauer Rudolf oklevelet kapott teljesítményéért a sportvezetőségtől.

Hazatérve folytatta a tanulmányait, és az 1901-ben kiadott „Magyar-Óvári Gazdasági Akadémia Atlétikai Klub Alapszabályai" című kiadványon Bauer Rudolf már a klub ifjúsági elnökeként szerepelt. 1902-ben elvégezvén az Akadémiát felhagyott az atlétikai versenyekkel, csak az evezést folytatta még hosszabb ideig. A verhetetlen Pannónia evezős nyolcas tagjaként még éveken át nyerte a versenyeket. „*Már vidéken laktunk, gazdálkodott, és oda is gyakran jöttek hozzá klubtársai elkérni őt egy-egy evezős versenyre*". (Bauer Rudolfné visszaemlékezéséből).

Bauer Rudolf gazdálkodó élete megkezdődött. 1905-ben feleségül vette a kiskunhalasi Berki Jolánt, és a Fülöpszállás-Dunatetétlen határán elterülő úgynevezett Sóséren 512 katasztrális hold földet vásárolt, de Budapesten is gazdálkodott.

Az ifjúBauer Rudolf 1905-ben

A Párizsban kapott ezüst cukortartó, amit a győzelemért érdemelt ki

Kastélyépítésbe kezdett, és „Fülöpszállási gazda" felirattal pecsétet készíttetett. Az akkor alakuló katolikus egyházi gyülekezet tagjai közé állt, és jelentősen hozzájárult a katolikus templom kialakításához. Kürthy István katolikus pap (1924–35 között szolgált Fülöpszálláson) egyik legjelentősebb segítője, Horváth Sándor mellett éppen a tőkeerős Bauer volt.

1913-ban végre elkészült a Sóséri kastély, mintegy 400 m^2 lakóterületű, háromszintes szép épület volt. Élénk

(folytatás a 12. oldalon)

(folytatás a 11. oldalról)
társadalmi életet éltek. Vendégei között többször is megfordult a kor híres festője, Háry Gyula, Rudolf unokatestvérének a férje is, aki lerajzolta a kastélyt. Olajfestményein több fülöpszállási házat is megörökített, ebből egy példány gyűjteményemben látható.

A környék lakossága szívesen dolgozott a Bauer birtokon, mert tisztességes jövedelmet biztosított számukra, de lakhatási problémáikban is segítségükre volt. Az uradalom példaértékűen működött.

Három gyermekük született: Katalin 1905-ben, Jolán 1908-ban, Rudolf 1925-ben jött a világra.

1914 és 1916 között a szerbiai harctéren volt egy népfelkelő század parancsnoka. Főhadnagyként, majd századosként harcolt a Magyar Királyi Pécsi 19. népfelkelő gyalogezred 10. századának parancsnokaként. Egy pár érdekes dokumentum maradt harctéri működéséből. Százados korában készült fényképein hadikitüntetésekkel éppen úgy fel volt díszítve, mint sportoló korában sportérmekkel.

Nem mesélt hozzátartozóinak harctéri élményeiről. Szerényebb, békeszeretőbb, humánusabb ember volt annál mint, hogy a harctér borzalmait megidézze szerettei körében.

Bauer Rudolf 1932 nyarán Páncél Lajos újságírónak a kérdéseire levélben válaszolt. Ezen nyilatkozatot sporttörténeti kincsnek kell tekintenünk, mert a diszkoszvetés fejlődéstörténetében, és a számunkra olyan értékes, első atlétikai olimpiai aranyérem megszerzésének rejtelmeibe avatja be az utókort.

Bauer Rudolf és felesége 1932-ben

Pánczél Lajos ezen levélből részleteket közölt a Képes Sportlapban 1948-ban: *„Ön is, mint mindenki, aki velem beszél és szóba kerül a diszkoszvetés s a diszkoszvetésben elért eredményem, elsőnek azt kérdezi: mivel magyarázom meg a mai ötvenméteres dobásokat? Vissza kell térnünk az athéni, 1896-ban lezajlott első olimpiai versenyre, amikor ennek a sportágnak még a görögök voltak az egyetlen művelői. A görögök az antik diszkoszvető szobrok mozdulatait utánozták, s eszerint dobták a diszkoszt. Ezek a mozdulatok nagyon szépek voltak, a görögök a szép stílusban utolérhetetlennek bizonyultak, nagy eredményt azonban ezzel a stílussal elérni nem lehetett. R. Garrett, az amerikaiak all-round atlétája, aki ott volt az athéni olimpiai játékokon s ekkor látott életében először diszkoszt, a saját elgondolása szerint oldallendítéssel dobta el a diszkoszt s nagy meglepetésre 29,15 méteres dobással legyőzte a görögöket, akik pedig erre a versenyszámra biztosan számítottak.*

Az athéni olimpián ott volt Iszer Károly, a kiváló magyar sportember, a futball egyik magyarországi meghonosítója, a népszerű Tatus, akinek figyelmét felkeltette ez a sporteszköz, s elhozta Magyarországra az első diszkoszokat. A BTC régi tanyáján, a Millenáris sporttelepen mutatta meg Iszer tata a kétféle diszkoszvető stílust: a görögöt és az amerikait, és mi fiatal sportemberek nyomban nagy kedvvel megkezdtük a dobálást. Az ógörög stílust hamar kiszorította az amerikai, a Garett-féle stílus, mert ezt egyrészt könnyebb volt megtanulni, másrészt pedig nagyobb eredményeket lehetett elérni. Csakhamar túldobtuk a 30 métert, 31–32 méternél többre azonban sehogyan sem tudtuk vinni. Ezzel a stílussal nyertem meg 1897-ben Magyarország első diszkoszvető bajnokságát, 31,15 m-es eredménnyel. 1899-ben és 1900-ban a magyaróvári gazdasági akadémia hallgatója voltam és itt már szorgalmasan treníroztam a párisi olimpiára. Természetesen engem is az a cél hevített, mint minden sportembert, minél nagyobb eredményt elérni, s minthogy a Garrett-féle stílus nem bizonyult célravezetőnek, szakítottam ezzel s új stílust próbáltam. Elkezdtem fordulva dobni, s ezzel 1900 tavaszán már annyira előrehaladtam, hogy az olimpiai próbaversenyen 33,21 méteres dobással győztem. Az eredmény alapján bekerültem a párisi olimpiai játékok résztvevői közé... Párisban, a verseny előtti napokban nagyszerűen ment a tréning, s egy alkalommal 38,10 métert is dobtam, amellyel méterekkel túlszárnyaltam az akkori világrekordot, a versenyen azonban, mint a legtöbb versenyző engem is elfogott az idegesség, és csak 36,04 méterre repült a diszkosz. Azonban ezzel is megnyertem az olimpiai bajnokságot... A párizsi győzelem után a jelenlévő sportszakértők a legalaposabb vizsgálat alá vettek, pontos méreteket csináltak a testalkatomról és győzelmemet karom és derekam abnormis hosszúságával igyekeztek magyarázni, mert nem tudták elképzelni, hogy akadjon egy magyar, aki legyőzi az atlétika nagymestereit, az angolokat és amerikaiakat.

A párisi olimpiáról hazatérve már csak rövid ideig versenyeztem, Magyaróvárott azonban továbbra is treníroztam és tréning közben sikerült 42–43 méteres dobásokat elérni. Aztán búcsút mondtam az atlétikának, áttértem az evezésre..."

Bauer Rudolf az élsporttal kapcsolatban felismerte a benne rejlő veszélyeket. Sajnos az 1910 tájáról származó megállapítását az idő megerősítette: *„Minden versenysport egészségtelen."* 1932. november 19-én 54 éves korában szívelégtelenség következtében minden előzmény nélkül váratlanul elhunyt. Nyughelye a Fiumei úti családi sírboltban található.

1944-ben mind a német, mind a szovjet csapatok feldúlták a család kastélyát. 1947-ben a hartai Micsurin TSZ kisajátította a földeket és a kastélyt. Az özvegyet és gyermekeit saját lovaskocsijukra parancsolták és elindították Budapest felé. A kastélyban a TSZ az intarziás gyönyörű parkettákon csirkéket nevelt. A romossá vált épületet a rendszerváltás után egy vállalkozó felújította, azóta többször gazdát cserélt. A környék népe a berendezést, hagyatékot széthordta, néhány darabot ezekből sikerült begyűjtenem.

1947-ben a család a budapesti házukba költözött. 1975-ben Mosonmagyaróváron, az Akadémia falán emléktáblát avattak Bauer Rudolf tiszteletére, utcát neveztek el róla, kiállítást rendeztek életéről. Dinyés László képzőművész bronz plakettje az utca elején lévő ház falára került koszorúzási hely gyanánt.

1996-ban Fülöpszálláson az egykori pártiroda helyiségében helytörténeti kiállítást, és ezen belül Bauer emlékszobát rendeztem be. A családtól több emléket megvásároltam, tiszteletdíjait, érmeit, használati tárgyait, relikviáit.

A magyar Televízió húszperces filmet készített erről, és a Telesport című műsorban tárták a TV nézők elé. A tárlatot távollétemben Varga István mutatta be.

2000-ben a Budapest IX. kerületi Kinizsi utca 31. számú ház falára Dinyés László képzőművész alkotását, egy bronz domborművet avattak fel a család részvételével hazánk első atlétikai olimpiai bajnokának emlékére. Dinyés László képzőművész Bauer Rudolf unokájának, Simig Juliannának a férje. Ez a ház eredetileg Bauer Rudolf tulajdona volt, természetesen ezt is „szocializálta" (elkobozta) a szocialista rendszer a II. világháború után.

Bauer Rudolf hagyatéka, emlékkiállítása Kunszentmiklóson a Felső-Kiskunsági Emlékek Házában, vagyis családi házamban megtekinthető. Emlékét őrzöm az utánunk következő nemzedékeknek.

Bauer Rudolf minden versenyeredményét több oldal terjedelemben a Dinyés házaspár feldolgozta, gyűjteményemben megtekinthető.

A tanulmány elkészítésében nyújtott szíves segítségért köszönetemet fejezem ki néhai barátomnak, Dinyés Lászlónak és feleségének, Simig Juliannának.

Székely Gábor helytörténeti kutató

Járt-e Kitaibel Pál Jászjákóhalmán?

Urbán Sándor barátom, megyénk jeles természetvédője – néhány éve olyan kéréssel fordult a területéhez tartozó településekhez, hogy nevezzenek el utcákat, tereket a magyar természetkutatókról, mivel méltatlanul kevés ilyen létezik országszerte. Példának hozta fel Hermann Ottót, vagy Kitaibel Pált, aki járta is a Jászságot és vélhetően eljutott a jákóhalmi határba is gyűjtőútja alkalmával. Mivel éppen akkoriban került szóba, hogy a diktatúrák kiszolgálóinak nevét törvény szerint is meg kell változtatni, és néhány ilyen név akadt Jákóhalmán is, felvetettem az egyik rövid utcát – mely Fürst Sándorról volt elnevezve –, hogy nevezze át az önkormányzat Kitaibel utcává. Az az igazság, hogy elképzelésem nem aratott nagy sikert, mondván, hogy az ott lakók nem tudják leírni, vagy megjegyezni. Ami azt illeti: Batthyány utca is van Jákóhalmán, viszont a Széchenyi utcát meg az évtizedek óta ott lakó sem tudja leírni helyesen ma sem. Néha nem is olyan egyszerű a nevek közt „rendet vágni," mert pl. Széche-

Kitaibel Pál

nyi István édesapja, aki a róla elnevezett könyvtárat alapította – másképp írta a nevét: Széchényinek. Végül is a Fürst utca az eredeti nevét kapta vissza – az Aradi utca sem hangzik idegenül magyar fül számára. Azt azért megjegyzem, hogy Jákóhalmán mégis van természettudósról elnevezett utca, ugyanis Hegyfoky Kabosról, aki papként meteorológiai megfigyelő volt, de jeles ornitológusunk is, hiszen az időjáráshoz kapcsolódva megfigyelte pl. a madárvonulást is – 1991-ben neveztünk el utcát, mivel 1875–77 között a községben volt káplán. Én viszont kaptam az alkalmon, hogy utána nézzek, valójában járt-e Kitaibel a jákóhalmi határban. Mint ismeretes, a mai Ausztriában – Nagymartonban – 1757-ben született, orvosdoktor volt, aki a magyar területek növényvilágát, ásványvizeit kutatta, majd 1817-ben Pesten halt meg. Az kiderült, hogy többször is járt környékünkön és legalább három útján érintette a Jászságot, viszont, hogy járt-e Jákóhalmán, az teljesen más irányból derült ki. Sokszor előfordul, hogy nem azt találja az ember, amit éppen kutat. Így voltam én is, amikor az elmúlt években a Jákóhalmáról korábban megjelent képeslapokat gyűjtöttem össze mely az önkormányzat kiadásában megjelent. A Jákóhalma címszónál az interneten mindig megjelent egy képeslapnak besorolt kép, melyről hamarosan kiderült, hogy az bizony nem képeslap, csak tévedésből került oda, mert a feliratában benne volt, hogy Jákóhalma. (A Jákóhalma címszót is kerestem, mert 1902-től 1928-ig ez volt a község hivatalos neve, míg végre sikerült visszaperelni a belügyminisztertől a jász jelzőt.) A lapon egy lepréselt növény látható, mely „Menyanthesnymphoides" felirattal ellátva mutatott be egy növényt, melyet Jávorka Sándor „nymphoidespeltata" néven rendszerezett. A növény „Ad Jákóhalmain Jazygia, in Hortobágy" lelőhellyel volt ellátva, utalva a Jászságra, meg a Hortobágyra. Egyébként ma is a Hortobágyi Nemzeti Parkhoz tartozunk. A növény egyébként a vidrafűfélék családjába tartozó vízi növény, a tündérfátyol. Barina Zoltán herbári-

Tündérfátyol ***Fotó: internet***

umi kurátor úr segítségével engedélyt kaptam a Kitaibel Pál jákóhalmni gyűjtését igazoló lap felhasználására is, így mára egyértelművé vált, hogy Kitaibel Pál Jászjákóhalma határában írta le a tündérfátyol nevű vízinövényt. Főleg abban az időben rengeteg vízállásos lapos, fenek – adta a lehetőséget a vízinövények megtelepedésére.

Fodor István Ferenc
helytörténeti kutató

Emlékezés kőhalmi Horváth Péterre, a Jászkunság első történetírójára (1756–1829)

190 éve, 1829. február 24-én hunyt el kőhalmi Horváth Péter jogtudós, tanár, író, akiről az 1980-es évek óta már sokat tudunk a lokálpatrióta jászjákóhalmi helytörténésznek, Fodor Istvánnak köszönhetően. Sőt, ma már emléktáblák (Jászjákóhalma szülői ház, Lehel Vezér Gimnázium folyosója, Nagyboldogasszony római katolikus főtemplom), utcanevek (Jászjákóhalma, Jászberény), a jászjákóhalmi Horváth Péter Helytörténeti Szakkör és Gyűjtemény méltó módon őrzik emlékét.

Ez az évforduló azonban itt is és most is megemlékezésre késztet, hiszen Horváth Péter élete minden tevékenységével, munkájával a jászokat és a kunokat szolgálta.

Kőhalmi Horváth Péter Jászjákóhalma szülötte. 20 éves korától, a piarista szerzetbe lépve, paptanárnak készült, de a cél elérése előtt fél évvel módosította életpályáját. *Gyenge mejjűségre* (tüdőbaj) hivatkozva kilépett a szerzetes rendből.

Világi élete jogi tanulmányokkal kezdődött, melyek befejezése után 1783-ban Jászberényben lett vicenótárius. A ranglétrán felfelé haladva 1804-ben a Jászkun Kerület első nótáriusa, majd főpénztárosa lett. 1807-ben munkája elismeréseként *„Nádorispányi Alkapitánnyá"* választja a Kerület.

A Jászkun Kerületben végzett munkájával párhuzamosan 1776 és 1809 között a jászberényi főgimnázium világi igazgatói feladatát is ellátta. Munkásságának eredménye többek között, hogy a jászberényi gimnázium elkerülte a gyöngyösi gimnáziummal való összevonást, és az, hogy a gimnázium öt- majd hatosztályos lett. Ezzel a Jász Kerület hivatalnokainak középfokú képzése is helyben megvalósulhatott.

A jászkunok szempontjából két történelmileg fontos dolgot meg kell említeni, melyek Horváth Péter munkásságában összefüggenek.

Az 1745-ben visszaszerzett, megváltott ősi kiváltságok, jogok (redemptió) II. József uralkodása alatt kezdtek halványulni. Ezért II. József halála után a Jászkun Kerület az új király és a rendek elé röpiratot terjesztett, melyben a jászkunok sérelmeit sorolták fel és kérték a méltányos kezelést és elbírálást. A röpirat megszövegezését kőhalmi Horváth Péter nótáriusra bízta a Kerület. A röpirat szövege nem maradt hatástalan, 1799-ben minden jogot visszakaptak a jászkunok. A Jászkun Statutumok (törvények) közül néhány még a 20. században is érvényesült.

Kőhalmi Horváth Péter a jászkunok első történetírója volt, ilyen vonatkozásban sajnos ritkán került elő a neve. A későbbi történetírókat többet emlegették.

A fentebb említett röpirat előzménye volt az 1801-ben deák nyelven (latinul) a kunokról és a jászokról írt értekezésének. *A* Jászok, és *Kúnok* régi szabadságaiknak *foglalattya* alcímmel bele is került az értekezésbe a röpirat. Értekezés a *Kúnoknak, és Jászoknak eredetekrül, azoknak régi és mostani állapotjokrúl* címmel 1823-ban magyarul is közzétette a munkát. Tudósok javaslatára készült el a magyar változat, írja az értekezés előszavában, azaz az *Előre való Jelentés*-ben.

1994-ben a *Jászok Egyesülete és „A Jászságért" Alapítvány* jóvoltából megjelent az értekezés reprint (hasonmás) kiadása.

E néhány gondolattal szerettem volna felidézni kőhalmi Horváth Péter jászkun- történelemalakító személyiségét, munkásságát, bízván abban, hogy ezzel hozzájárultam emlékének megőrzéséhez.

Források

Értekezés a Kúnoknak, és Jászoknak eredetekrül, azoknak régi és mostani állapotjokrúl
Irta: Horváth Péter Jász-Berényben 1820. Eszt.
Pesten, Petrózai Trattner János Tamás betűivel, 1823. Reprint kiadás
Sugárné Koncsek Aranka: Jász történelmi arcképcsarnok. Jászsági Füzetek 32.
Jászberény, 2003.
https://epa.oszk.hu/03000/03002/00171/pdf/EPA03002_jaszkunsag_20070102_142-144.pdf

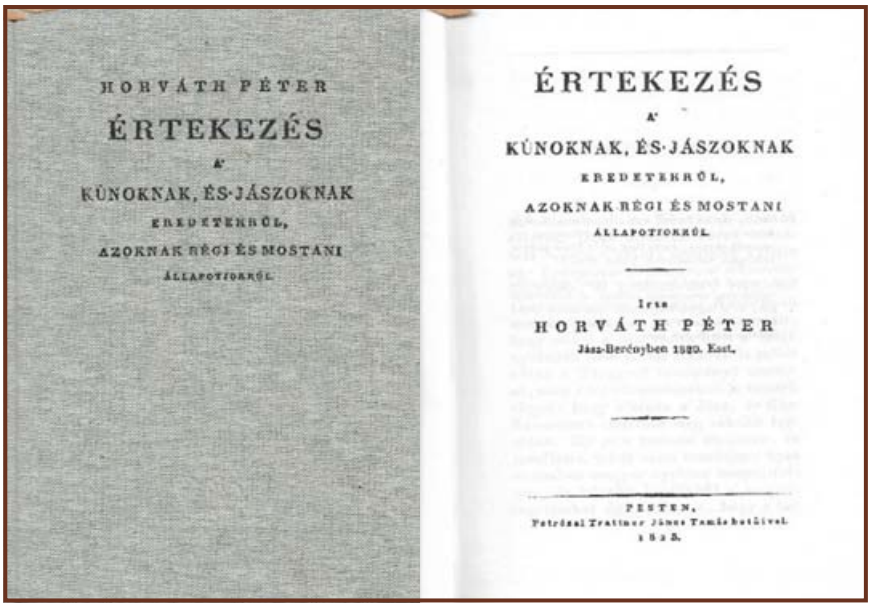
HORVÁTH PÉTER
ÉRTEKEZÉS
A'
KÚNOKNAK, ÉS JÁSZOKNAK
EREDETEKRŐL,
AZOKNAK RÉGI ÉS MOSTANI
ÁLLAPOTJOKRÚL.

ÉRTEKEZÉS
A'
KÚNOKNAK, ÉS JÁSZOKNAK
EREDETEKRŐL,
AZOKNAK RÉGI ÉS MOSTANI
ÁLLAPOTJOKRÚL.

Irta
HORVÁTH PÉTER
Jász-Berényben 1820. Eszt.

PESTEN,
Petrózai Trattner János Tamás betűivel
1823.

A hasonmás könyv első borítója és a belső borítója

A sokoldalas értekezéshez külön értekezést csatolt a Jászkürtről, *melly Leel-kürtjének is hivattatik*.

A kornak megfelelő nyelvezet nehezen olvasható, de aki ebben a témában kutat, érdekes dolgokat, tényeket megismerhet az értekezésből.

Fodor István Ferenc: 250 éve született Horváth Péter, a Jászkunság első történetírója

Csörgő Terézia
nyugdíjas biológia-kémia szakos tanár

Emlékkonferencia Dr. Dienes Erzsébet tanárnőről

2018. szeptember 21-én konferenciát tartottak a szolnoki városháza dísztermében dr. Dienes Erzsébet kunhegyesi gyökerekkel rendelkező gyémántdiplomás, szolnoki középiskolai tanárnő, nyelvtörténész, kódex-kutató emlékére, amelyet Dr. Nagy Varga Vera ceglédi etnográfus, egykori tanítványa szervezett.

Tisztelői, egykori tanítványai az ország különböző részeiről érkezve megtöltötték a dísztermet. Érdekes előadások, visszaemlékezések hangzottak el: régi pályatárs (dr. Velcsov Mártonné nyelvész, Szeged), tanár kollégák (dr. Lengyel Erzsébet, a Vásárhelyi Pál Közgazdasági Szakközépiskola ny. igazgatója – Szolnok, Kiss Kornélia tanár-kolléga – Szolnok), tanítványok (Deákné Csontos Mária, Csabainé Horváth Julianna) részéről, melyekből megismerhettük a kutató-tanár varázslatos egyéniségét, aki magával tudott ragadni diákokat és felnőtteket egyaránt a néprajzi kutatás szépséges világába, s ezáltal számos új, hiánypótló munka született amatőr kutatók által.

Néhány előadó és előadás címe: dr. Barna Gábor egyetemi tanár: Az Érdy-kódex legendái dr. Dienes Erzsébet közleményeiben; dr. Sléder Éva – Szolnok: Dienes Erzsébet az Érdy-kódex kutatója; Dr. Nagy Janka Teodóra dékánhelyettes, egykori tanítvány, Szekszárd: Dr. Dienes Erzsébet a magyar néprajztudomány „tiszteletbeli magántanára".

Dr. Dienes Erzsébet

Nyírbogdányban született 1934. november 1-jén. Édesapja, Dienes Márton ősei csíki székely lófő nemesek voltak: a 18. század közepén telepedtek le Kunhegyesen. A család számos leszármazottja él azóta nemcsak Kunhegyesen, hanem Debrecenben is. Édesanyja, Szikszay Erzsébet, abból a Szikszay családból származott, amelyik többek között Szikszay Györgyöt, a Keresztyéni Tanítások c. református imádságos könyv íróját és Szikszay Ferenc festőművészt is adta a nemzetnek. Nagyapja, Szikszay György az 1890-es években lett kunhegyesi lakos; leszármazottai részben ma is itt élnek.

Középiskoláit a debreceni református Dóczi Leánygimnáziumban és a szolnoki Varga Katalin Gimnáziumban végezte, ahol érettségi vizsgát tett. A szegedi JATE Bölcsészkarán Mészöly Gedeon, Nyiri Antal és Bálint Sándor tanítványaként már egyetemi évei alatt végzett kutatómunkát. Kitüntetéses diplomával, summa cum laude minősítéssel doktorált finnugor nyelvészetből, magyar nyelvtörténetből és néprajzból.

Besenyszögön kezdte tanári pályáját, majd 1961-ben a Vásárhelyi Pál Közgazdasági Szakközépiskolába került. Tanári munkája mellett előadott a szegedi Tanárképző Főiskola helyi tagozatán finnugor nyelvészetet és nyelvtörténetet, az újjáalakult nagykőrösi Református Tanítóképző Főiskolán pedig stilisztikát.

Dr. Dienes Erzsébet

Önálló kutatási területei többek között: a középkori magyar nyelv, vallási néprajz, a Nagykunság hiedelemvilága. Kódexfeldolgozó és néprajzi témájú munkái folyamatosan jelentek meg az országos szakfolyóiratokban, illetve szakkönyvekben. Tagja volt az ELTE kódexfeldolgozó csoportjának, részt vett a JATE Müncheni Kódex latin-magyar szótárát összeállító munkájában. Folyamatosan tartott előadásokat hazai és nemzetközi finnugor, magyar nyelvészeti és néprajzi kongresszusokon. Tagja volt a Magyar Nyelvtudományi, a Magyar Néprajzi, a Nemzetközi Hungarológiai Társaságnak, a Református Egyház Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi szekciójának.

Dr. Dienes Erzsébet a szolnoki Vásárhelyi Pál Közgazdasági Szakközépiskola tanára által több évtizeden keresztül vezetett Honismereti Szakkör diákjai minden évben megyei és országos kiemelkedő helyezéseket értek el, közel 200 dolgozatot készítettek. Gyűjtésük a Jászkunság csaknem egész területére kiterjedt. Az általuk feldolgozott témakörök igen változatosak.

Egyik tanulmányában a diákok gyűjtőmunkáját így értékeli: *„Ezek a fiatalok tovább tudják, és tovább akarják adni az idősebbektől kapott ismeret- és élményanyagot, de az azokból leszűrt tapasztalatokat is. Ők már megértették, s másoknak is átadják az igazságot, amelyet Kodály Zoltán így fogalmazott meg: „Emberileg is részesévé kell válni a hagyományoknak, s ezzel egy embercsoport lelki életének. Csak így jutunk hozzá ahhoz, ami másképp nem adható át, mint élő lényről élő lényre, szemből szembe való találkozással."*

Precíz, munkájára és megjelenésére igényes, másoktól ugyanezt elváró személyiség volt. Kitűnő emberismerettel rendelkezett, a tudomány szolgálatában hasonló érdeklődési körrel rendelkező embereket hozott össze, akik egyébként lehet, hogy sohasem találkoztak volna. Az ily módon összeismertetett emberek között életre szóló kutatói-emberi kapcsolat alakult ki.

Adakozó lelkülettel áldotta meg a sors. A határon túli magyar nyelven tanító iskolákat, főiskolákat, egyetemeket tudományos kötetekkel, kiadványokkal látta el, s tisztelői között elosztotta.

Dr. Dienes Erzsébet kunhegyesi témájú írásai a *Kunhegyesi nagykun kalendárium* több számában is megjelentek. Hozzájárulásával közöltük egy részletét annak az újságcikknek, amely tevékenységéről 1988-ban a Szolnoki Nevelő c. lapban jelent meg.

A tanárnő Szolnok Város Pedagógiai Díjasa (1994). A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Honismereti Egyesület Csete Balázs emlékérme mellett országos elismerésként megkapta alapításakor az Ortutay Emlékérmet, 1996-ban a Magyar Néprajzi Társaság Sebestyén Gyula Emlékérmét, s 2001-ben a Néprajzi Emlékérmet. Gyémántdiplomáját 2017-ben vette át Szegeden.

Nyugállományba vonulását követően sem szakadt el az iskolai élettől, bibliaismeretet tanított. Tanítványai szigorú, de igazságos tanárnak tartották. Szolnok város középiskoláinak összevonása után az új vezetés (2016) már nem tartott igényt a munkájára. – 2018. május 21-én hunyt el váratlanul.

Tagja volt a Kunhegyesiek Baráti Körének, kegyelettel őrizzük emlékét!

Víg Márta, kunhegyesi tisztelője

Betlehemi Jászolkiállítás Lajosmizsén

Gazdag programkínálat segíti minden évben Lajosmizsén az adventi készülődést, az ünnepekre való ráhangolódást. A decemberi időszak rendezvényei – az élő Betlehem, a gyertyagyújtás szívet melengető estjei, a közös éneklés, a koncertek, gálák, táncház és más ünnepi események – megállásra késztetnek bennünket a mindennapok során. A rendezvények közös jellemzője az adományok gyűjtése és a másoknak való segíteni akarás.

E rendezvények sorába illeszkedik a Betlehemi Jászolkiállítás is, amely hagyományos jellege miatt mégis kiemelést érdemel. 2018-ban a 18. alkalommal megrendezett esemény életre hívója Prága Angéla volt 2000-ben. A kiállítás megrendezésével célul tűzte ki a legnagyobb keresztény ünnepünk élővé, átélhetővé tételét, s mindezek segítségével értékeinek terjesztését. Angi Néni a témával kapcsolatos kézműves és néphagyományok felélesztésével megnyerte a helyi művészek, kreatív körök, alkotó klubok, céges szponzorok és magánszemélyek támogatását is. Az alkotó energiák és szorgos kezek meghozták eredményüket. Az évről évre megrendezett kiállítás jó híre, s egy-egy alkotása átlépte városunk, majd országunk határát is. Sokan gyönyörködhettek az ősi történet művészi megelevenítésében Budapesten a Vajdahunyad várában, a Magyarok Házában rendezett kiállításon, vagy a római és bécsi kiállításokon. Oklevelek igazolják e törekvések magas szintű megvalósításának elismerését.

A támogatók sorából kiemelkedik Terenyi Istvánné, Marika tevékenysége, hiszen kezdetektől a rendezvény támogatója, alkotója, majd Angi Néni halálát követően a kiállítás fő szervezője. Köszönjük munkáját és segítő társai önzetlen tevékenységét a kiállítás megvalósulása érdekében.

Az elmúlt évi Betlehemi Jászolkiállítás december 4-én nyitotta meg kapuit 107 alkotással. Az alkotók most sem okoztak csalódást. Ezt igazolja, hogy a szebbnél szebb művekre igen nagy számú érdeklődő közönség volt kíváncsi.

Az ünnepi esemény fényét emelték Kocsis Györgyné kiállítást méltató szavai, az egyházi áldások, Czapek Lili, a Szent Lajos úti óvodások és a Városi Kamarakórus ünnepi műsora.

A csodálatos alkotásokat december 20-ig tekinthették meg az érdeklődők a lajosmizsei Művelődési Házban.

Józsáné dr. Kiss Irén
hagyományőrző

Horgolt díszekkel ékesített fenyőfa
Fotó: Rigó Pál

Részlet a kiállításból ***Fotó: Rigó Pál***

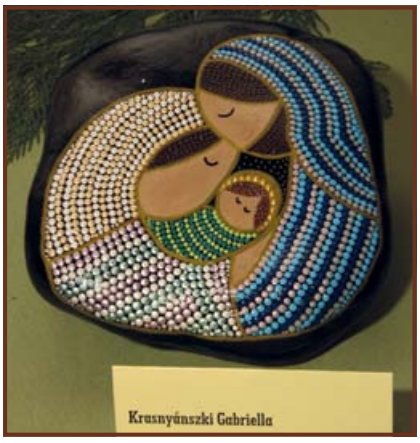

Szent család ***Fotó: Rigó Pál***

A Városi Kamarakórus ***Fotó: Rigó Pál***

20 éves a jászapáti Hétszínvirág Táncegyüttes

Jászapáti városa negyven éve írta be nevét kitörülhetetlenül a magyar néptánc mozgalomba. 1971-ben Jászberényben Papp Imre megalakította a Jászsági Népi Együttest, melynek hatására Jászapátiban is gyökeret vert a néptánc szeretete. 1978-ban az Együttes két táncosa, Szűcs Béla és Kökény Erzsébet életre hívta a Jászapáti Szövetkezeti Néptáncegyüttest, amely később Bakonyi István, Borics László és Kökény Richárd vezetésével Jászapáti Néptáncegyüttes néven működött egészen 2001-ig.

Táncos örökségüket a Borics László által 1998-ban alapított Hétszínvirág Táncegyüttes vitte tovább.

Az Együttes nagy lendülettel fogott munkához, egymás után születtek a kiváló koreográfiák, amelyek nemcsak a Jászságban, Jász-Nagykun-Szolnok megyében, de Magyarország városaiban is nagy sikert arattak. Eredményesen szerepeltek a különböző fesztiválokon, s elnyerték a *Kiválóan minősült Együttes* címet is.

Több alkalommal képviselték szülőföldjüket Franciaországban, Svájcban, Angliában, Lengyelországban és Törökországban is. A tánc szeretete igazi közösséggé kovácsolta a csoport tagjait, akik szabadidejük legnagyobb részét együtt töltötték. Kezdettől fogva gondoskodtak az utánpótlás neveléséről is, s ez lehetővé tette a csoport folyamatos működését és megújulását.

A Hétszínvirág Táncegyüttes 2018-ban ünnepelte fennállásának 20 éves évfordulóját, amely alkalomból december 8-án és 9-én látványos jubileumi műsort rendeztek Jászapátin a Pájer Antal Művelődési Házban. Az intézmény nagyterme mindkét napon zsúfolásig megtelt táncot szerető emberekkel, akik szűnni nem akaró tapssal jutalmazták a színpompás műsort.

A rendezvényen a jubiláló Együttesen kívül közreműködtek a Jásztánc Alapítvány néptáncegyüttesei, valamint a Jártató Zenekar Pál Mihály vezetésével. A műsorban láthattunk moldvai, székelyföldi, Küküllő-menti, kalotaszegi, mezőségi, szilágysági és jászsági táncblokkokat, amelyek fergeteges sikert arattak.

A Hétszínvirág Táncegyüttes a jubileummal egy újabb mérföldkőhöz érkezett, amikor a stafétát átadva, táncos örökségüket a legifjabb generáció viszi majd tovább.

Hortiné dr. Bathó Edit
múzeumigazgató

Rábaközi táncok ***Fotó: Puyau Dániel***

Szilágysági táncok ***Fotó: Puyau Dániel***

A táncosok köszöntik vezetőjüket, Borics Lászlót ***Fotó: Puyau Dániel***

JÁSZ-KUN TÖRTÉNELMI ARCKÉPCSARNOK
FAJSZI KÁROLY (1911–2004) eszperantista, könyvgyűjtő, bibliográfus

Fajszi Károly 1911. április 25-én született Fülöpszálláson. Apja, Fajszi Mihály (1875–1951) az asztalos mesterség űzése mellett földművelésből élt, szűkösen. Nyolc hold földecskéje hat különböző helyen szétszórva feküdt a község határában. Édesanyja, Aszódi Mária tíz évvel volt fiatalabb férjénél. 1885-ben született, és szép magas kort megérve 1874-ben 90. életévében hunyt el. Én is emlékszem még rá, amint mindig kendővel bekötött fejjel, talicskáját tolva, szapora léptekkel rótta az utcát. A Vörösmarty utca 443. számú kis házban laktak. Első gyermekük, egy kisfiú, Istvánka 1905-ben született, de ő csak kilenc napot élt. Károly második gyermekként érkezett a családba, utána, 1914-ben húga, Zsófika látta meg a napvilágot. Ő fiatalon, 28 évesen hunyt el 1942-ben tüdőgümőkórban, a kor gyakori betegségében.

Fajszi Károly az elemi iskolát szülőfalujában fejezte be az 1922/23. tanévben. Mivel a család szűkös anyagi helyzete miatt a jól tanuló gyermeküket a szülők nem tudták polgári iskolába íratni, így egy ismétlő évet – az 5. 6. összevont vegyes osztályban ötödikesként – végzett. Igazgatója Széll István, osztályfőnöke Marossy Kálmán volt. Tanítói lehettek: Vass Izabella, Faragó József, Sólyom Mária. 26 nebuló járt ebbe az osztályba, osztálytársa volt többek között Sántha Lászlóné, Ami néni, a későbbi könyvtáros, Vörös Julianna, az ún. Júlia-harang adományozója, és Kecskés Teréz, a későbbi Fajszi Józsefné. Az 1923/24. tanévre Szabadszállásra, a polgári iskolába íratta be apja a jófejű gyereket, mivel Fülöpszálláson akkor még nem nyílt meg a polgári iskola. 1927-ben már a kunszentmiklósi gimnáziumban kezdte el a diákéletet, 16 éves korában. Noha okos, szorgalmas tanuló volt, a család szegénysége nem tette lehetővé számára, hogy diáktársaihoz hasonló módon folyamatosan végezze tanulmányait. Mivel ebben az időben a taníttatása még sok pénzbe került – ezért is volt kiváltság a középiskolai tanulás sokak számára – emiatt ő hét év alatt végezte el a négy éves gimnáziumot. A kieső egy-egy évben dolgoznia kellett, hogy ily módon teremtse elő a következő évi tandíjra, taneszközökre a szükséges költségeket. Tudásszomjára jellemző történet – amit még édesapámtól hallottam, aki 2. unokatestvére volt Karcsi bácsinak –, hogy mivel a petróleummal spórolni kellett, az utcai lámpaoszlopnak támaszkodva, annak fényénél olvasott, tanult. A tudás megszerzéséért hozandó áldozatokra jó példa az általa a Kunszentmiklósi Öreggimnázium épületének felújítását követő ünnepségen elmondott emlékező beszéde, amelyben így emlékezett:

Fajszi Károly a könyvei között
Fotó: Archív

„Vonattal bejáró diák voltam. Tanulószoba, napközi akkor még nem volt feltalálva, még az autóbusz sem. Tanítás végén rohantunk az állomásra, ahol, ha nem tüzeltek hideg, ha tüzeltek, füstös váróteremben rendetlenkedtünk délután öt óráig. ...Alig volt mögöttünk az első világháború, és egy készülődő gazdasági világválság első hullámai is elértek már hozzánk. Az ország éppen csak megpróbált talpra állni. Így aztán nem csoda, ha országszerte csak egy cipője volt a legtöbb gyereknek. Uram bocsá' nem egy tanárnak is. Ha ezt a cipőt valami baleset érte, akkor az édesanya szaladt a foltozóvargához, majdnem minden utcában volt ilyen. Ha a cipő még aznap kézbe került, akkor a világtörténelem nyugodtan hömpölygött saját medrében, de ha csak másnap került rá sor, akkor szobafogság következett. Bizonyos esetekben még iskolai mulasztások igazolására is elég volt egy szégyenlősen elsuttogott „suszternél volt a cipőm". Magammal is megesett ez." Minden nehézség ellenére eredményesen fejezte be gimnáziumi tanulmányait és 1934-ben sikeres érettségi vizsgát tett. 23 éves volt már ekkor! Jelentkezett a Református Jogakadémiára, Kecskemétre, ahova fel is vették. Másodéves joghallgató korában 1936-ban a Jogászegylet irodalmi szakosztálya pályázatot hirdetett a március 15-i ifjúsági beszédek elmondására. Az I. díjjal jutalmazott beszéde hangzott el a központi ünnepségen a Kossuth-szobor előtt. Ez a díjazott Fajszi Károly lett, aki a jogászifjúság szónokaként hatalmas botrányt, országos visszhangot kiváltó beszédet mondott. Miután a város elöljárói és egyházi feljebbvalói nemtetszéssel fogadták szónoklatát, önként otthagyta a jogakadémiát. Bűne annyi volt csupán, hogy beszédében szóba hozta a diákság, a fiatal értelmiség nehéz anyagi körülményeit. Öt év múlva visszatérve Kecskemétre, letette vizsgáit, abszolvált, de a katonaság, a II. világháború, a frontszolgálat, majd a 3 éves hadifogság miatt diplomát nem szerzett. 1948-ban érkezett haza egy Kijev melletti tiszti hadifogolytáborból. A gazdasági világválság idején volt szellemi ínségmunkás, munkanélküli. Sokáig alkalmi munkákból élt. Végül Budapesten a Magyar Postánál kapott irodai állást a távközlés területén. Ott dolgozott több mint három évtizedet. Mindeközben megnősült, feleségül vette Komlósi Máriát, és felnevelték négy gyermeküket. Három fiút (Botond, Bulcsú, Csanád) és Zsófika leányukat. 9 unokája és 4 dédunokája volt halálakor. *„Dokumentumregénybe illő, tiszteletre méltó életút; akkor is fejet hajthatnánk előtte, ha csak ennyi lett volna az élete"* – írta róla egyik tanítványa. Ám ettől sokkal többet alkotott. Tartalmas életének második, kisebb részében ismerkedett meg az eszperantóval, amiről a húszas években hallott először. 1927-ben vásárolt is egy eszperantó nyelvkönyvet, de a tanuláshoz

nem kezdett hozzá. Az ötvenes évek vége felé Csaba fia megkérdezte tőle, mi az az eszperantó. Hogy pontos magyarázatot adjon elhatározta, utána néz a kérdésnek. Ekkor kezdődött az a szerelem, ami aztán élete végéig elkísérte, szenvedéllyé, életformává vált. 1964-ben (53 éves ekkor) végzett egy alapfokú nyelvtanfolyamot és olvasni szeretett volna a megismert nyelven, de nemigen volt mit. Keresni, gyűjteni kezdte tehát az eszperantó könyveket, mert ezekhez nem volt könnyű hozzájutni. Ugyanis 1949 és 1961 között Magyarországon betiltották a nyelvet. Elsősorban idős eszperantistáktól és külföldről vásárolt könyveket. Először csak kíváncsiságból, aztán szenvedélyesen, de alapos felkészültséggel. De mi is az az eszperantó? 1887-ben dr. Lazar Markovics Zamenhof alkotta meg ezt a nyelvet. Ő lengyel orvos volt, ő fordította le a Biblia Ótestamentumi részét. Az eszperantó a leggyorsabban megtanulható élő nyelv. A világon mindenhol otthon lehetsz ezzel a nyelvvel, mert szerte a világon, mintegy 120 országban beszélik. Eszperantó ország ugyan nincs, de ugyanarra használható az eszperantó, amire a többi nyelv (angol, német, magyar) kommunikációra. Fonetikus nyelv, mindent úgy írunk, ahogy ejtünk, ragozás nincs, illetve minimálisan szükséges mértékű. Nyelvtana logikai alapon épül fel. A nyelv alapja 16 nyelvtani alapszabály és kb. 900 szó. Államilag akkreditált nyelvvizsga tehető belőle, néhány hónap alatt megtanulható. A híres orosz író, Tolsztoj három óra alatt tanulta meg a nyelvtanát, három nap múlva olvasott és egy hét múlva írt eszperantóul. Száz óra után sikeres nyelvvizsga tehető a Budapesti Eszperantó Központban.

1966-ban Fajszi Károly már részt vett a Budapesten megrendezett 51. Eszperantó Világkongresszus szervezési munkáiban és rendezvényein. Öt világrész 50 országából érkeztek vendégek. Fővárosunk már 2. alkalommal volt a világkongresszus helyszíne. Budapesten a Rácz fürdő előtti téren látható az 1966-os Eszperantó Világkongresszust idéző kőtömb. Az év őszén indult el az ELTE-n az eszperantó szak és a nyelvet integrálták az állami nyelvvizsgák rendszerébe. Ő az elsők között tett felsőfokú nyelvvizsgát az Idegennyelvi Továbbképző Központban. Tanítani kezdett, tanfolyamot szervezett, magántanítványok jártak hozzá, akiktől a tanításért soha nem fogadott el pénzt. Nemzetközi kapcsolatokat épített ki és ápolt magánszemélyekkel és könyvtárakkal könyvek, folyóiratok, dokumentumok beszerzése, cseréje céljából. Fáradságot nem kímélve, anyagi áldozatok árán festmények, ékszerek, vidéki ingatlana eladásából, szűkös valutakerete terhére gyarapította a gyűjteményt. Édesanyja 1974-ben 90 évesen elhunyt, így 1975-ben Fajszi Károly eladta a Vörösmarty utcai atyai házat és az Ugriban levő kis szőlőcskét, valamint Érden az 500 négyszögöles gyümölcsösét.

Az Andrássy u. 27. sz. alatti egy emeletes, 6 szobás lakásának három szobájában kialakított magánkönyvtára információs központtá alakult át kutatók, szakdolgozataikat író diákok számára. Egyre több külföldi látogató is felkereste, egyik-másik már a világ negyedik legnagyobb gyűjteményének elismert könyvtár megvételére irányuló tisztes szándékkal. Ám Fajszi Károly itthon kívánta megőrizni gyűjteményét. 71 évesen elvégzett egy másfél éves könyvkötő, papír-és könyvrestaurátori tanfolyamot. A könyvkötést második felesége, Jolán néni is megtanulta (első felesége 1962-ben elhunyt) és bekötötték a diákok szakdolgozatait. Ez a munka felszerelést, műhelyt is igényelt, így a házaspár egy szobával hátrább húzódott a lakásban. Az első szoba információs központ, az olvasószolgálat helye lett. Egy tanítványa így emlékezett erről: *„Fogadási idő nem volt meghatározva, de ha valaki (szakdolgozatra készülő egyetemista, történész, újságíró) telefonon bejelentkezett valamilyen kéréssel ilyen választ kapott: Mártonkám – Andris, Szerkesztő úr, aranyoskám, vagy kegyed – azt hiszem, tudok segíteni, négy órára szeretettel várlak. És a vendég – olasz lapszerkesztő, japán egyetemista, történész – az asztalon találta a kért anyagot, s hozzá kétszer annyi kéretlent, mert az is a témájához tartozott, de ő még nem tudott róla."* Szerénységére jellemző, hogy amikor interjút kértek tőle, így tiltakozott: *„Az ügy fontos, a személy maradjon háttérben. Aki valamilyen ügynek a megszállottja, nem fél, nem óvatoskodik, hanem teszi azt, amit tenni kell."* Az olvasószolgálat igénybe vevői visszavissza tértek, és rendszerint nem üres kézzel. A kapott információk révén kiteljesedett, megírt tanulmánnyal, a szakdolgozat bekötött másolatával, így is növelve a könyvállományt. Nem csak könyveket, folyóiratokat, de útikalauzokat, szabványokat, postabélyegeket, mini könyveket, eszperantó mozgalmi és irodalmi híresség fotóit is gyűjtötte. Becsben tartotta, ereklyeként őrizte az alkotó élet rekvizítumait (kellékeit, eszközeit). Ő vásárolta meg Kalocsay Kálmán íróasztalát, ami aztán tőle került végleges helyére, Abaújszántóra, a költő emlékházába. Kalocsay Kálmán (1891–1976) 85 évet élt infektológus orvos, eszperantó költő és műfordító volt. Eszperantó nyelvű verseskötete 1921-ben jelent meg Világ és szív (MondoKajKoro) címen. Petőfi Sándor János vitéz c. művét ő fordította eszperantóra, ez alapján készült a kínai nyelvű átültetés. Kalocsay Kálmánt az eszperantó kultúra élő klasszikusának tartották. Fajszi Károly kiállításokat is szervezett, összeállított több könnyen mozgatható, szállítható „csomagot", könyveinek egy-egy válogatott részét. Nagy sikere volt ezeknek a mozgó kiállításainak. E művelődési házakban rendezett események sok további barátot szereztek az eszperantó nyelvnek. A pesterzsébeti Csili-ben rendezett kiállítását dr. Mátéffy József, a Magyar Eszperantó Szövetség akkori elnöke így méltatta: *„Több, mint 50 éve vagyok eszperantista, de ilyen gyűjteményt még nem láttam. A vitrinekben kiállították a Kolozsvárott 1898-ban nyomtatott első magyar eszperantó tankönyvet, Petőfi, Jókai, Mikszáth, Babits, Ady és mások műveinek eszperantó fordításait."* Legnagyobb sikere és kiállítása 1987. március 17. és április 11. között volt az eszperantó nyelv születésének 100. évfordulóján. Az Országos Széchenyi Könyvtárban állították ki gyűjteményének számos jeles darabját „Az eszperantó könyv Magyarországon" címmel". Ez az év hozta meg neki az első rangos elismerést (76 éves ekkor). A 28. magyarországi eszperantó kongresszusnak az Országház Kongresszusi Termében megtartott ülésén vehette át a Munka Érdemrend Arany Fokozatát. A Köztársasági Érdemrend Kis Keresztje kitüntetést pedig Göncz Árpád Köztársasági Elnök Úr nyújtotta át neki, szintén az Országházban, 1994. augusztus 20-án. Ez a legmagasabb kitüntetés, amit eszperantista valaha is kapott Magyarországon. Különösen büszke volt rá, hogy az oklevélen ez áll: Foglalkozása eszperantista. Ekkor már

(folytatás a 20. oldalon)

(folytatás a 19. oldalról)
83 éves volt. 1997-ben Kunszentmiklóson Pro Scola Díjat kapott, mint a gimnázium öregdiákja, aki egykori „alma materé"-nek, a Baksay Sándor Gimnáziumnak is hírnevet szerzett. 1999. augusztus 20-án szeretett szülőfalujában, Fülöpszálláson Varga István polgármestertől díszpolgári kitüntetést vehetett át 88 éves korában.

Külföldi látogatói, vendégei közül többen tettek tisztes ajánlatot könyvtára megvételére (pl. egy japán gyűjtő 20 millió forintot kínált). Ám Fajszi Károly itthon kívánta könyvtárát megőrizni, amely az 1980-as évek végére túlhaladta a magángyűjtemény kereteit és a világ 4. legnagyobb eszperantó gyűjteménye lett. Az I. az Osztrák Nemzeti Könyvtár részeként működő eszperantó gyűjtemény, a II. Rotterdamban található, a III. pedig Londonban, de mindhárom állami illetve szövetségi könyvtárként működik. Úgy kívánta hátrahagyni könyvtárát Fajszi Károly, hogy az együtt maradjon és továbbra is könyvtárként működjön. A Művelődési Minisztérium akkori könyvtári osztályvezetője kérte, hogy nyilváníttassa védetté gyűjteményét, mivel az nemzeti kincs. Ez 1982-ben meg is történt. Cserébe számítógépet, másolót, ingyenes bekötéseket, lakbér kiegészítést ígértek. Ezt néhány hónapon át megkapta, aztán semmi sem valósult meg a szép ígéretekből. Így Fajszi Károly néhány év múlva már kérte a minisztériumot, hogy függesszék fel a védetté nyilvánítást, hogy eladhassa könyvtárát, de a tárca nemet mondott. A védetté nyilvánítás előtt az Országos Széchenyi Könyvtár szakértője dr. Wix Györgyné felmérte a gyűjteményt és jelentésében ezt írta: „*A gyűjtemény valóban egyedülálló, a védetté nyilvánítás valamennyi kritériumának megfelel. Szakterületét szinte hihetetlen teljességgel reprezentálja. Külön kiemelendő a szakértelem és a tervszerűség.*" Végül megszületett a döntés: A gyűjtemény legjobban az Országos Idegen nyelvű Könyvtár keretébe illeszthető be. 2001-ben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma megvásárolta a világ 4. legnagyobb eszperantó gyűjteményét. Miből is állt ez? A világ minden tájáról származó 11300 könyv és egyéb dokumentum, 1275-féle időszaki kiadvány, ebből bekötve 224 féle 1304 kötetben. A könyvek nagy része dedikált, vagy a volt eszperantista tulajdonos bejegyzéseivel ellátott példány. Életének utolsó éveiben egyre többet vágyakozott szülőfalujába, eladta budapesti lakását, házat vásárolt Fülöpszálláson és hazaköltözött. Tanítványa, Fejes Márton így emlékszik erre: „*A könyvtár költöztetése megtörtént, Fajszi Károlyt ládák között, szállítómunkások nyüzsgése közben találtam otthon. Ő is csomagolt, szülőfalujában vásárolt házába készült. Kérdésemre, hogy mit fog csinálni ő, a több mint 60 éve a fővárosban élő értelmiségi polgár ott vidéken, a rá oly jellemző választ adta: Energiám már nincs, az időm is kevés, gyümölcsöst már nem telepítek, de a meglévő almafákat megmetszem, permetezem, ápolom. A kis veteményest és a virágágyást locsolgatom.*" Beszélgetéseink alkalmával többször felajánlotta, hogy megtanít az eszperantó nyelv alapjaira. Ezt én szívesen fogadtam volna, de elfoglaltságom miatt erre nem került sor. Utolsó találkozásunk alkalmával, valamikor 2004 januárjának legvégén kis szemrehányással mondta: „*Siess kislányom, mert elkésel!*" Most már tudom, hogy örökre elkéstem. Karcsi bácsi néhány nap múlva 2004. február 3-án, váratlanul elment. Budapesten a Farkasréti temetőben alussza örök álmát. Emlékezésemet Reményik Sándor soraival fejezem be.

„*Egy arc derűje lelkembe ivódott,*
Őserdő fáiba a napsugár.
Tegnap volt, vagy százezer éve már: én nem tudom.
Én azt tudom csak, hogy lement a nap, egemről egy mosoly leáldozott."

Felhasznált források:

A fülöpszállási Herpai Vilmos Általános Iskola irattári anyaga (osztálynaplók)
Kecskeméti Közlöny 1936. március 17.
A fülöpszállási Református Egyház irattára, keresztelési és halotti anyakönyvek
Perszonália. Fajszi Károly (Fejes Márton írása)
Zsebeházy György: Tallózás a Fajszi gyűjteményben (Internet)
Eszperantó.hu A kunszentmiklósi Baksay Sándor Református Általános Iskola és Gimnázium könyvtára irat-anyaga
Balogh Mihály: Fajszi Károly beszéde a 2002. évi öregdiák találkozón
Székely Gábor kunszentmiklósi magángyűjtő, helytörténeti kutató újságcikk és fényképgyűjteménye

Varga Istvánné Fajszi Mária
helytörténeti kutató

Jászkun kapitányok emléktúrája az Ung-vidéken

A jászkun kapitányok autóbuszos történelmi emléktúrájára 2018 novemberében került sor, ez alkalommal Hortiné dr. Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója szervezésében.

A jász- és kunkapitányokból, valamint hagyományőrzőkből álló csoport november 23–26. között Kelet-Szlovákia Ung-vidékén kereste fel a magyar vonatkozású történelmi emlékhelyeket a kegyelet koszorúinak elhelyezése, valamint történelmi nagyjaink előtti tiszteletadás végett.

A kapitányi tanács doyenjének tekintett Gubicz András, Jászkisér emeritus jászkapitánya akadályoztatása miatt nem tudott ugyan részt venni az ez évi négynapos programon, de feleségével, Csejtei Erzsébettel személyesen bocsájtotta útjára az emléktúra résztvevőit.

A tartalmas program eseményeit terjedelmi okokból a teljesség igénye nélkül lehet csak érzékeltetni.

A szálláshelyről, Királyhelmecről kiinduló csillagtúra első állomását II. Rákóczi Ferenc fejedelem szülőhelye, Borsi jelentette, ahol a felújítás miatt nem látogatható vár előtt álló Rákóczi-szobor megkoszorúzása a tematikus emlékút méltó kezdete volt.

Nagytárkány só-és vámház épületében berendezett tárlat megtekintése után az első nap Bélyen, a közismert Petőfi kutatás témáját feldolgozó kiállításnak is helyet adó Sennyey-kastélyban ért véget.

A második nap az évszázadokon át hiteles helyként ismert Leleszen kezdődött az egykori premontrei prépostság műemlék templomának megtekintésével. A településtörténet szerint II. Endre király a leleszi templomnak adományozta meggyilkolt felesége, Merániai Gertrúd szívét, illetve a védekező jobb kezét. A templom papja részletes tájékoztatást adott a templom történetéről és az egyház jelenlegi helyzetéről. A lokálpatrióta füleknek kedves zeneként csengett, hogy távol szűkebb hazánktól Jánoshidáról is megemlékezett, mint premontrei érintettségű településről.

A határral kettévágott Nagyszelmenc és Kisszelmenc megdöbbentő történe-

tét félbevágott székely-kapu hirdeti, melynek egyik fele a Szlovákiához tartozó Nagyszelmencen, míg másik fele az Ukrajnához tartozó Kisszelmencen áll a határátkelőhely két oldalán. A kis falu ma két ország területén fekszik tanúsítva a hajdani határrendezés embertelen voltát.

Dobó István szülőfalujának, Dobóruszkának templomában az egri várkapitány síremlékénél koszorú elhelyezésével rótták le kegyeletüket napjaink kapitányai.

Deregnyőn a református lelkész, Csoma László a települést, a Lónyai-kastélyban működő általános iskola igazgatónője pedig az épületet és az iskola működését mutatta be a mindennapos problémákra is kitérve. Az iskola felszereltsége, az ízléses szemléltető eszközök nem hagytak kétséget afelől, hogy a vegyes lakosságú településen a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatásának objektív feltételei maximálisan biztosítottak.

A harmadik napon a több, mint 960 osztrák-magyar és orosz katona nyughelyén, a takcsányi I. világháborús katonai temetőben helyezték el a jász- és kunkapitányok az emlékezés koszorúját.

Ez a nap építészettörténeti kurió-zummal is szolgált a szinnai ortodox fatemplommal, valamint a homonnai Andrássy-kastéllyal. A szinnai templomban egy Mária-ének is felhangozhatott.

Az emléktúra II. Rákóczi Ferenc fejedelemről való megemlékezéssel Kassán ért véget. A Kassai Dóm Rákóczi kriptája zarándokhely, amelyet a csoport is megkoszorúzott.

II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemmé történő megválasztásának 315. évfordulója okán Rákóczi-emlékévvé nyilvánított 2019. évi eseményekre ráhangolódásként a négy nap nyitó és záró rendezvénye is a fejedelemhez kötődött, mintegy keretbe foglalva a történéseket.

Ez a térség bővelkedik ugyan magyar történelmi emlékekben, mégsem idegenforgalmi célpont, ezért a felkeresésével és a nemzeti színű szalaggal ékesített koszorúk elhelyezésével a hagyományőrző csoport missziót teljesített.

Dr. Körei Nagy Katalin
hagyományőrző

A takcsányi I. világháborús katonai temető ***Fotó: Dr. Körei Nagy József***

Csoportkép az I. világháborús honvédek emlékműve előtt ***Fotó: Fehér János***

Csoportkép a szinnai ortodox fatemplom előtt ***Fotó: Dr. Körei Nagy József***

JÁSZ-KUN KÖZÉLETI ARCKÉPEK

Máig Jászberényt tekintem igazi otthonomnak

Beszélgetés a százéves Sugárné Koncsek Aranka helytörténésszel

2018. szeptember 29-én ünnepelték Sugárné Koncsek Aranka helytörténésznek, közéleti szereplőnek a századik születésnapját. Aranka néni, bár 1918. szeptember 27-én Erdélyben született, s élete nagy részét a Jászságtól távol élte le, de munkásságának tekintélyes része, forrásértékű könyveinek sora is ehhez a vidékhez köti. Ősei jászok voltak, az egyházi anyakönyvekben és a levéltárakban kutatva évszázadokra sikerült visszavezetnie jász őseit. Ezt az anyagot végül azzal adta tovább egyik közeli rokonának, hogy ő vigye tovább a kutatást napjainkig.

Sugárné Koncsek Aranka
Fotó: Faragó László

– Érdekes történet, hogyan születtem én Kézdivásárhelyen. Életutam beleágyazódik a huszadik század és a huszonegyedik elejének történelmébe is – *kezdi történetét Aranka néni.* – Édesapám katonaként egy egészségügyi alakulatnál szolgált, s egy tábori kórházzal vezényelték Kézdivásárhelyre. Ott vette el édesanyámat. Így születtem jász apától és székely anyától, magamban egyesítve a két nép jó tulajdonságait, a munkabírást és a szülőföld szeretetét. Tudomásom szerint szülőházam még ma is áll, 1988-ban búcsúztam el tőle végképp, akkor fogadtam meg, hogy többet nem megyek haza. Kézdivásárhely nagy múltú város, többek között ott volt a szabadságharc alatt Gábor Áron ágyúöntödéje is. Ma is régi arcát őrzi, érintetlen a főtere, nem bontottak le annyi régi házát, mint Jászberénynek.

Kétéves voltam, amikor édesapám nem esküdött fel a román kormányra, hanem hazajöttek Jászberénybe, és akkor már hoztak engem is. Máig ezt a várost tekintem igazi otthonomnak, nem vélet-lenül tisztelgek előtte számos írásommal – mesélte Aranka néni élete első nagyobb kanyarjáról.

Édesapám civilben jászsági hentes- és mészáros mester volt, nagyon jó szakember. Sokan mondták, hogy olyan jó hurkát és kolbászt nem ettek másutt, mint amit ő készített. Ebben a családban mindig meglévő tanulási vágynak is szerepe lehetett, mert Berényből Pestre ment a szakmát elsajátítani. Egy úgynevezett „udvari szállítónál" tanult, ami abban az időben rangot jelentett. A volt főnökének az özvegyéhez és a lányához még engem is elvitt egyszer bemutatni, mert büszkélkedett velem. Szerinte okosabb voltam a kelleténél. Ő, ami akkor nagy dolog volt, kijárta a négy elemit is. A jánoshidai kis tanyát hagyta Mizsei Terézia dédanyám az édesapám taníttatására. A dédanyám családjában sok gyerek tanult az ő tizennyolc holdnyi földjéből. Egyébként édesanyám is iskolázottabb volt az akkori körülményekhez képest. Kézdivásárhelyen tanult, ahol az ükapám az egyik céh alapítója volt. Én még láttam a múzeumban őrzött céhláda fölött édesanyám testvéreinek a fényképét, meg a szülőházukat is, ami talán még most is megvan.

Aranka néni testvérével, Jánossal
Fotó: Archív

Nálunk az volt a szokás, hogy édesapám és édesanyám előttünk, gyerekek előtt nem tagadott le semmit, nem voltak tabuk. Nem rekesztettek ki az akkori szokás szerint semmiből, előttünk folyt az elég nehéz élet. Nagybátyám, aki semmit sem tudott a családról, később tőlem ismerte meg a családtörténetet.

Én Jászberényben nőttem fel, egy olyan közösségben, ami a székely világhoz hasonlóan szintén erős kötődéssel rendelkezik a szülőföld iránt. Édesanyám a székely, édesapám a jász öntudatra nevelt.

Május elsejei felvonulás Jászberényben a Kossuth utcán a Kórház dolgozóival. Jobb szélen Aranka néni mint madám, 1947 ***Fotó: Archív***

A székelyföldről édesanyám mondott el mindent, édesapám pedig kézen fogva járta velem Jászberényt, így mutatta meg a várost. Itt nőttem fel, itt voltam óvodás, a helyi református iskolában kaptam a tanítás mellett vallási és közösségi nevelést, ami végigkísért az utamon. Utána magántanulóként elkezdtem a polgárit is, de anyagiak hiányában abba kellett hagynom. Ipari tanulónak mentem, a női kalapos szakmában a mestervizsgáig jutottam, de a nehéz időkben nem tudtam elhelyezkedni. – *Mivel Aranka néni édesapjától örökölte az egészségügyi szolgálat iránti kötődést is, pályája végül ebbe az irányba haladt tovább.*

– Amikor kitört a háború, a kórházban vöröskeresztes tanfolyam indult, s a rokon polgármester javaslatára, mint vöröskeresztes tag elvégeztem. Addig is gyűjtöttünk a városban, kötöttük a kesztyűt és a zoknit a fronton szolgáló katonáknak, s úgy terveztem, a tanfolyam elvégzése után magam is indulok a frontra. A kórház azzal az indokkal, hogy itt van szükség rám, nem engedett, de nem vesztettem semmit, a front végül minden borzalmával helybe jött. A szülészet-nőgyógyászat, ahol dolgoztam belövést is kapott, de a betegek közül szerencsére senki sem sérült meg. Az ágyúzás alatt a légoltalmi pincében vezettem le életem első szülését. Orvos nem volt kéznél, s nekem, az akkor még szülészet szempontjából szakképzetlen nővérnek kellett kihúzni mindkét gyermeket, mert ikerterhesség volt. Életben maradtak, s később édesanyjuk velük együtt látogatott meg a kórházban.

Férjével és kisfiával Mátraházán, 1972
Fotó: Archív

– Aranka néninek a város ostroma alatt más nyomasztó élményei is voltak. Halottakat temettek, majd másfél év múlva, mint szemtanúnak, jelen kellett lennie az exhumálásuknál is. Közben nem volt elég gyógyszer, ennivaló sem, végül a szovjet városparancsnok biztosította a kórház élelmezését. Utána magyar sebesülteket ápoltak, ágynemű, gyógyszer nélkül. Sokuknak ő fogta le a szemét, ők ma is a Szent Imre temetőben nyugszanak. Közben vöröskeresztes nővérből ápolónővé minősítették, Szolnokon szülésznőképző tanfolyamra járt, miközben a városban segédkeztek a romeltakarításnál, hordták a Tisza-hídhoz a téglát. Gyakorlatát már a jászberényi kórházban végezte, s ekkor jött élete újabb fordulata, amivel elkezdődött közéleti szerepvállalása.

mondtam: Egy tapodtat sem megyek, és a domb alján helyeztem el a koszorút. Ez azért nagy szó volt, s a hír hamarabb hazaért, mint én. Máskor elvittek a mongol főlámához. Ahogy beszélgettünk, megmutatta a kincstárát. Lekapcsoltam az arany keretes karkötőmet, és odaadtam neki, hogy tegye a többi közé. Ezért ő is adott nekem ajándékot cserébe. Nem lehet még a többit is fölsorolni, sok utam volt. Nagy élmény volt a grúz hadiúton menni Ázsiában, Oszétiában.

– Aranka néni nyugdíjba vonulása után kezdett hozzá régi dédelgetett álmához, a

Balról jobbra: Szabó Béla, Sugárné Koncsek Aranka, Bathó Edit, Bedő Gyuláné, Budapest, 2002
Fotó: Faragó László

– Jászberényben, a kórházban, de a városban is én szerveztem meg a szakszervezetet, majd 1949-ben elkerültem a városból. Országjáró lettem. Először Sátoraljaújhelyre küldtek, hogy szervezzem meg a szakszervezetet. Onnan szakszervezeti iskolába, majd Szombathelyre, végül pártiskolába és a szakszervezeti központba kerültem. Az orvos-egészségügyi dolgozók szakszervezeti mozgalmának titkáraként mentem nyugdíjba és lettem a szakszervezet alelnöke. Soha nem nézték, hogy nincs orvosi diplomám, dr. a nevem előtt, hanem az számított, hogy mit teszek.

Voltam a Nőtanács tagja, a Szakszervezetek Országos Tanácsának a tagja. Ekkoriban tudtam bejárni olyan országokat, ahova a magam erejéből soha sem juthattam volna el. Például Mongóliába, vagy a velünk rokon oszétek földjére. Mongóliában volt két érdekes kalandom. Ulan Batorban százhúsz lépcsőn kellett volna felmenni, hogy megkoszorúzzuk a Lenin szobrot. Megálltam a domb alján és azt

Sugárné Koncsek Aranka 2005-ben a Jászberény Város Kultúrájáért Díj átvételekor
Fotó: Faragó László

(folytatás a 24. oldalon)

(folytatás a 23. oldalról)
családkutatáshoz. Összegyűjtött hatalmas ismeretanyagát kezdettől fogva a Jászság javára kamatoztatta. Az 1990-es évek elejétől máig működik együtt a Jász Múzeummal. Írásai számos kötete mellett a Berényi Kármentő, a Redemptio és Jászsági Évkönyv hasábjain jelentek meg. Kezdettől fogva aktív tagja a Jászok Egyesületének és a jászberényi Városvédő és Szépítő Egyesületnek, a BOLDOGBT Egyesületnek. Eddigi pályáját így összegezte számunkra:

Mi ezzel az írással tisztelgünk példamutató és forrásértékű munkássága előtt.

Sugárné Koncsek Aranka legjelentősebb munkái:

Az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének története 1945–1975. (1985. szerkesztő biz. tagja és lektor), Jászberény város gyógyszertárainak története (1995), Jász történelmi arcképcsarnok (1995, 2003), A szegénygondozás, az orvoslás és a közegészségügy története Jászberényben (2000), Jászberény temetői (2006). Számtalan cikk, emlékezés fűződik nevéhez. Az Egészségügyi Dolgozók Lapjában rendszeresen megjelentek az egészségüggyel kapcsolatos kutatási és ismeretterjesztő cikkei.

95 éves születésnapján Baráth Károly, Bolla János és Sas István társaságában, 2013 ***Fotó: Bugyi Gábor***

– Az én életutamban jószerével benne van az elmúlt száz év történelme. Ennek voltam a sakkfigurája, nem a királynő, és nem is egészen gyalogos. Úgy sodort az élet, meg képességeim révén is sok mindenbe belekeveredtem. Nem mindig én léptem, volt, hogy léptettek. Hogy miért? Bíztak bennem, vagy ki tudja mi okból. Pedig rendkívül akaratos voltam, sokszor akartam nemet mondani, meg mondtam is nemet.

– Aranka néni aktív korában nagyon tartalmas, alkotó életet élt, de ma is érdeklődik minden, körülötte zajló esemény iránt. Évekkel ezelőtt még eljárt vásárolni, főzött magára, időnként a kertben is tényked ett. Ma jobbára telefonon tartja a kapcsolatot a külvilággal, s bár látása megromlott, ma, száz esztendősen sem zárkózott a maga világába. Szülőföld-szeretete példaértékű. A történelmi múlt megismerésében végzett történelmi dokumentumokkal alátámasztott kutatási eredményei forrásértékűek. Évekkel ezelőtt még ott volt a Szentimre halmon felújított Bori-kereszt szentelésén, aminek ő ismertette a történetét. Méltán kapta 2014-ben munkássága elismeréseként a Jászberény Városért Pro Urbe érdemérmet.

A 100 éves Sugárné Koncsek Aranka Fotó: Bugyi Gábor

Szathmáry István újságíró

Helytörténeti konferencia Jászfényszarun

A Fényszaruiak Baráti Egyesülete (FÉBE) kezdeményezésére és szervezésében Jászfényszarun a „Falumúzeum" elnevezésű néprajzi kiállítás megnyitásának félévszázados jubileuma alkalmából 2018. december 15-én, a Városháza dísztermében Helytörténeti konferenciára került sor. A rendezvény egyben hármas jubileumot ünnepelt, hiszen a konferencia az említett kiállítás apropóján túl annak a rendezvénysorozatnak a részét képezte, amely a város és az egyesület negyedszázados fennállására volt hivatott megemlékezni.

A rendezvény első mozzanataként a „Falumúzeumot" létrehozó Kiss József helytörténeti kutatóra, tanárra, a város neves szülöttére emlékeztek a róla 1994. október 8-án elnevezett Helytörténeti Gyűjteménynél (Somogyi Béla út 24.). A szállingózó hóban Tóth Tibor, a FÉBE elnöke mondott köszöntőt a rendező szervezetek – Jászfényszaru Város Önkormányzata, a Petőfi Sándor Művelődési Ház és Könyvtár, a Fényszaruiak Baráti Egyesülete, a Jászfényszaruért Alapítvány – nevében. Ezt követően dr. Kiss Dávid Sándor, a FÉBE elnökségi tagja emlékezett Kiss József munkásságára az általa összeállított és 1989-ben nyomtatásban megjelent *Jászfényszarui telepesek Dunántúlon 1946–1950* című tanulmányának kapcsán (a mű tartalmáról részletesen egy másik cikkben szólunk).

Az emlékezés után a gyűjtemény falán lévő emléktábla előtt Győriné dr. Czeglédi Márta polgármesterasszony, Győri János alpolgármester, Bordásné Kovács Katalin, a Petőfi Sándor Művelődési Ház és Könyvtár igazgatója, a gyűjtemény kezelője, dr. Kiss Dávid Sándor FÉBE elnökségi tag, Pető Lászlóné, a gyűjtemény gondnoka, a család képviseletében pedig Zsólyomi Jánosné Kiss Mária, Kiss József, a tanár úr gyermekei és dr. Zsólyomi Krisztina, az unoka, és az emlékezés koszorúját elhelyező Szűcs Levente középiskolai diák tisztelgett a névadó emléke előtt.

A megemlékezést a Városháza dísztermében 10 órától helytörténeti konferencia követte. A rendező szervek nevében **Tóth Tibor** a konferencia elő-

adói, a Jászság helytörténeti kutatói és a szép számú közönség mellett külön köszöntötte a Jászszentandrásról érkezett emeritus jászkapitányt, **Dávid Sándort**. A konferenciát **Győriné dr. Czeglédi Márta** polgármesterasszony nyitotta meg, megosztva személyes élményeit az annak idején a Városháza földszintjén 1968. december 17-én berendezett gyűjteményről, valamint Kiss József személyéről. Ezt követően a moderátor, Tóth Tibor röviden összegezte a gyűjtemény létrejöttének körülményeit, az azt megelőző tízéves gyűjtő- és kutatómunkát, és szólt arról, hogy Kiss József (1924–1989) mily' rendkívül alapos és szenvedélyes szeretettel végezte kutatásait, hogy tevékenysége által fennmaradjanak az utókor számára és bemutatásra kerüljenek a községgel kapcsolatosan fellelhető írott és tárgyi emlékek.

Dr. Dobos László
Fotó: Glonczi Rudolf

A konferencia gerincét a következő hat, magas szintű szakmai előadás alkotta két szekcióra bontva. *Adósai vagyunk szülőföldünknek, a Jászok Egyesülete száz éve* címmel megtartott szabadszavas előadás keretén belül **dr. Dobos László** közgazdász, szociológus, a Jászok Egyesületének alapító ügyvivője, elnöke nyitotta az első szekciót. Az előadó érzékletesen kiragadott momentumok vezérfonala mentén tárgyalta a háború előtti szervezet 1921 és '46 közötti fennállását, hangsúlyozva az akkor elnöki posztot betöltő dr. Czettler Jenő (agrárközgazdász, egyetemi tanár, akadémikus, felső-jászsági országgyűlési képviselő) meghatározó személyiségét, tevékenységét. A hosszú kényszerkihagyás után 1991-ben újjáalakult Jászok Egyesülete és testvér szervezete „A Jászságért" Alapítvány együttesen az elmúlt 27 évben sokrétű tevékenységükkel sokat tett az „adósság törlesztésében" és méltó folytatói a nagy elődöknek.

Balról jobbra: Dr. Kiss Dávid Sándor, Bánkiné dr. Molnár Erzsébet, Dr. Bathó Edit, Dr. Selmeczi László, Tóth Tibor, Győriné dr. Czeglédi Márta, Győri Ernő, Bordásné Kovács Katalin, Dr. Farkas Kristóf Vince a konferencián
Fotó: Glonczi Rudolf

A jászkun közigazgatás alakulását **Bánkiné dr. Molnár Erzsébet** történész, a MTA doktora mutatta be lebilincselő és színes példákat felvonultató prezentációjában. Ennek keretén belül először a redemptio hatását vázolta a jászkun kormányzati szervek és a társadalom jogi értelemben vett fejlődésére, a közigazgatási hierarchia felépítésére, példaként említve Félegyháza újratelepítésének fényszarui vonatkozásait is, majd érzékletesen, számtalan egyedi példa felvillantásával kitért a 17–19. századi Jászfényszaru önkormányzati működésére, a tisztségviselők szerepkörét és az így kialakuló igen hatékony szervezeti rendszert is körvonalazva. A témában elmélyülni kívánók az előadó nemrégiben megjelent, *A jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876)* című könyvében lelhetnek további részletekre.

Az első szekciót **dr. Selmeczi László** történész, régész zárta, elbeszélésében a reformáció jászságbeli szórványos megjelenéséről szólt igen sok új ismeretet tálalva a közönség számára. Bemutatta, miként hatott a helyi értelmiség fejlődése a protestáns tanok terjedésére, és hogy mindezen rögös út hátterében milyen, akár összetűzésekbe torkolló ellentétek húzódtak az új hitet követni kívánó értelmiségi deákság és a ferencesek között. Miután ismertette a berényi hitközséget formáló jeles személyeket, kitért a jászkiséri protestánsokat érintő szankciókra, sőt érdekes morzsákat is megtudhattunk a fényszarusi evangélikusok vélt kérészéletű megjelenésével kapcsolatban.

A második szekciót **Hortiné dr. Bathó Edit** etnográfus, a Jász Múzeum igazgatója nyitotta a jász viselet 18–19. századi fejlődését bemutató előadásában, mely során felvonultatta a fennmaradt – jelesül részben Fényszaruról begyűjtött – korabeli képi anyag legreprezentatívabb példáit és a szórványos idevonatkozó levéltári adatokat. Elhangzott a viselet redemptiót követő felvirágzása, sokrétűsége, társadalmi szerepe, de ugyanúgy a 20. századbeli háttérbeszorulása, elpolgáriasodása, majd a szinte teljes egészében vett mellőzöttségbe szorulása. A magával ragadó előadásból az is kiderült, hogy milyen nagyszabású, több évtizedet átívelő kutatómunka teremtette meg a lehetőséget, hogy a viselet napjainkban ismét reneszánszát élhesse és betölthesse méltó, új szerepét.

Dr. Farkas Kristóf Vince történész-muzeológus, a FÉBE tagja *Jászfényszaru jelképei. A címertől a rostélyos kalácsig* címmel tartott lendületes és változatos

(folytatás a 26. oldalon)

(folytatás a 25. oldalról)
prezentációs előadást. Az előadás a címben szereplőkön túl a település pecsétjeivel, templomával is behatóan foglalkozott, széles spektrumban értelmezve a jelképeket. A gazdag képi megjelenítésen túlmenően az előadás során a hallgatóság tagjainak – a híres Pető Lászlóné Sándor Katalin által készített – rostélyos kalácsot is módjuk volt megízlelni.

A konferencián bemutatott könyv borítója
Fotó: Glonczi Rudolf

Dr. Langó Péter történész, régész *A Lehel-kürttől a kőkori vadásztelepig. Jászfényszaru múltjának értéktára* című beszámolója első részében a fényszaru határában közelmúltban feltárt kárpát-medencei jelentőségű Árpád-kori leletegyüttesre hívta fel a figyelmet. Ezt követően röviden sorra vette mindazokat a szakavatott és amatőr régészeket, helytörténeti kutatókat, akik elévülhetetlen érdemeket szereztek Jászfényszaru múltjának megismertetésében. Köztük említésre került dr. Selmeczi László úttörő munkássága és dr. Kertész Róbert Árpád-kori feltárásai mellett, Kiss József helytörténeti kutató, tanár és Kolozs István amatőr kutató szerteágazó munkássága, valamint a jelenleg a Jász Múzeum tárlatát képző *Régészeti leletek, kulturális emlékek Jászfényszaruról* c. kiállítást összeállító Gulyás András is.

A konferencia az *„Ad civitatem magnificandam et fovendam" – „A város nagyobbítására és pártfogására" Történelmi források Jászfényszaru múltjához* című könyv bemutatójával zárult. A régóta tervezett díszkiadványt a szerkesztő, **Tóth Tibor** mutatta be, röviden összefoglalva Jászfényszaru város, a Helytörténeti Gyűjtemény és a FÉBE számára is jubileumi évhez kapcsolódó könyvtermést, és megköszönte a kötet megjelenésénél bábáskodó szakértők és az egyesület közreműködő tagjainak munkáját. A reprezentatív kötet első szegmensében dr. Langó Péter régész tollából tudományos igényességgel dióhéjban elbeszéli Jászfényszaru város történelmi mérföldköveit, majd közreadja a községet érintő három legmeghatározóbb oklevelet. Zsigmond király 1433-ban kelt rendelete, melyben első ízben említik a település nevét, került az első helyre. Ezt követi a mezővárossá nyilvánítás I. Ferenc által 1831-ben kiadott oklevele, majd V. Ferdinánd királynak az országos vásártartásról szóló 1845-ben kelt engedélylevele. A könyvben szerepel még az 1990 évben jóváhagyott települési címer és zászló fotója és leírása, majd az 1993-ban adományozott várossá nyilvánító köztársaság elnöki és belügyminiszteri oklevél a város kulcsának adományozásáról. A kiadványhoz a város polgármester asszonya írt elő- és utószót.

Az oklevelek megjelenése a MNL Heves Megyei Levéltár és a Jász Múzeum hozzájárulásával történhetett meg. Az összesen 700 példányban megjelent kiadvány tiszteletpéldányát átnyújtották a kötet megszületését elősegítőknek és Hortiné dr. Bathó Edit, „A Jászságért" Alapítvány, Jászok Egyesülete, dr. Dobos László, Jászfényszaru Ipari Centrum Kft., Szűcs Mihály Huszárbandérium, COM Informatikai Kft., Győriné dr. Czeglédi Márta, prof. dr. Dobák Miklós, Ladányi László, dr. Tóth Lajos, dr. Voller Erika és Zielbauer János támogatóknak.

A könyv megvásárolható Jászberényben a Líra könyvesboltban és Jászfényszarun a Városi Értéktárban (Szentcsalád tér 12.), megrendelhető Tóth Tibornál (06-57-660-800; toth_tibor@freemail.hu) 2500,- Ft-os áron.

A közel 4 órás konferencia egészében véve méltó és tartalmas záróeseménye volt a jubiláló és a nyár folyamán a Jász Világtalálkozónak is otthont adó város és közössége 2018-as esztendei eseménysorozatának.

Dr. Kiss Dávid Sándor
egyetemi adjunktus

Idén lenne 75 éves Mándoky Kongur István, a nagykunok nyelvésze (1944–1992)

A magyar tudományosságnak a közép-ázsiai török népek kultúrája iránti érdeklődése igen régi keletű. A keleti rokonságunkat kutatók a 18. század óta többen is eljutottak a Kaukázus vidékére és Belső-Ázsiába. Élményeikről az ott élő népek szokásairól érdekes, és a tudomány számára értékes írásokban számolnak be. Ezeket a romantikus ihletésű utazásokat váltották fel a múlt század végén és századunk elején a tudományos célú utazások. A magyar nép kialakulásában nagy szerepet játszott hajdani törökség mai utódait sorra keresték fel a legkiválóbb turkológusaink, így Vámbéry Ármin, Szentkatolnai Bálint Gábor, Prőhle Vilmos, Kúnos Ignác, Mészáros Gyula és a nemzetközi turkológia elismert személyisége Németh

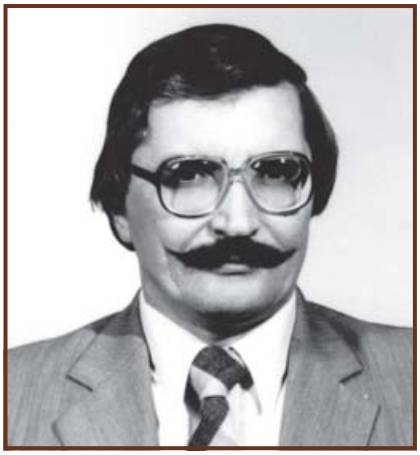

Mándoky Kongúr István
Fotó: Archív

Gyula, aki a kunok legközelebbi testvérnépeinek tanulmányozását tudományos programként állította maga és tanítványai elé is. Már egyetemi hallgató korában a Nemzetközi Közép-és Keletázsiai Társaság Magyar Bizottságának megbízásából a kaukázusi kumukok és a balkárok nyelvét tanulmányozta, majd 1911-ben az Ural és a Volga folyók vidékén élő baskirokat és kazáni tatárokat, csuvasokat kereste fel. Szellemisége irányadó volt az Alföldkutatás, és tanítványai, főként Mándoky Kongur István, a kun nyelv kutatója munkásságában.

A Magyarországra települt kunok nyelvemlékeinek kutatása ugyanis nemcsak a hazai turkológia és a magyar nyelvészeti kutatások, hanem a török-magyar művelődéstörténet szempontjából is rendkívül fontosak. A múlt század végén, századunk

elején megindult kutatások a kun műveltség egyes részletkérdéseinek kidolgozásában jelentős eredményeket értek el, ezért okkal fogalmazódott meg egy átfogó összefoglalás igénye. Nem lehet véletlen az, hogy az alföldi kultúra mélyrétegeinek kutatására olyan, a tájhoz kötődő tudósok vállalkoztak, mint az etnográfus Györffy István, a turkológus Németh Gyula, és a mestere nyomdokába lépő, az ő útmutatásait követve, de eredményeit némely tekintetben túlhaladva Mándoky Kongur István vállalkozott. Ahhoz, hogy átfogó képet tudjon adni a választott szakterületéről, nem elég csak kiváló mesterektől tanulni, és a már meglévő hazai és nemzetközi szakirodalmat ismerni, bizonyos mértékig benne is kell élni abban a kultúrában, hogy sajátosságai tisztán kirajzolódjanak előtte. Mándoky számára a szülőföld, a Nagykunság szívében lévő szülővárosa, Karcag meghatározó közeg volt.

1944. február 10-én Mándoky Sándor és Kocskor Karászi Erzsébet gyermekeként jött a világra. Elemi és középiskoláit Karcagon végezte, a helybéli Mezőgazdasági Technikumban tett érettségi vizsgát. A középiskola első éveiben kitűnt a nyelvek iránti fogékonyságával. Kiválóan megtanult oroszul, de ami miatt igazán különcnek tekintették, az a török nyelvek iránti vonzalma volt. Első török nyelvkönyvét az etnográfus Szűcs Sándortól, a *háromföld tudósától,* a Nagykun Múzeum akkori igazgatójától kapta. Az élő nyelv tanulmányozására kiváló lehetőség volt a közeli kunmadarasi orosz laktanya, ahol a kazak, kirgiz, krími és kazáni tatár, karacsáj katonákkal összebarátkozva jól megtanulta ezeket a török nyelveket. A „kunsági puszták kesernyés szavú fiának," ahogyan kollégája, Torma József nevezte, ez a nyelviskola adta az igazán jó alapot, ahonnan egyenes út vezetett a budapesti egyetemre. Itt Németh Gyula professzor kitüntető figyelme és atyai szeretete irányította a sorsát. A mesterétől kapott útravaló meghatározó élmény volt élete végéig, jóllehet a tudományos vita a „mester és tanítvány" kapcsolatra is jellemző volt. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem tanítványa volt 1963–1968 között, s mondhatni az is maradt élete végéig. A török nyelvek, és a magyar őstörténet ismeretét a már megidézett mesterétől, Németh Gyulától, az oszmán-török paleográfia és a hódoltság történetét Fekete Lajostól tanulta. Ligeti Lajos a mongol és kínai, Czeglédi Károly az arab, Telegdi Zsigmond és Bodrogligeti András a perzsa, a csagataj, a kipcsak-töröknyelvek alapjaira tanította. A kun nyelvemlékek kutatását már egyetemi évei alatt elkezdte s ezt a munkát folytatta a tanulmányai befejeztével is.

Az egyetem elvégzése után az Országos Széchenyi Könyvtár, majd a Kőrösi Csoma Társaság munkatársa volt, mígnem 1970-től a Magyar Tudományos Akadémia Belső-ázsiai Kutatócsoportjában dolgozott. Hitte, s ez szinte minden írásából átsütött, hogy a Kelet felől Európába érkezett magyarság összekötő kapocs a Kelet és Nyugat között. A tudományos problémák megoldása csakis úgy lehetséges, ha ismerjük a nyelvi és kulturális rokonság okán érintett népek szokásait, életét, fejlődési irányukat és tudományos eredményeiket. Kollégái tréfásan „kunológusnak" nevezték, de közülük csak néhányan mondhatták el magukról, hogy a törökségi kultúra olyan széles területét látják át, amilyenen ő biztonsággal mozgott. Hevesen vitázott, de roppant körültekintően, megfontoltan írt. Számos kun eredetű szó megfejtését köszönhetjük neki.

A turkológia hagyományos területein belül a honfoglalás előtti török-magyar kapcsolatok, a magyar őstörténet foglalkoztatta. Több írása szól a régi török eredetű szavaink megfejtéséről, így a *börtü, a bütü, bír, kozma, kapkány, tilt*, valamint a *gyón, bocsánik, bán, bűn, gyarló, egyház, irgalom, könyörült* szavak etimológiáját adta.

1965-től évente járt gyűjteni a romániai és bulgáriai Dobrudzsába, a Duna mellékén, Deliormán keleti részén élő tatárokhoz. Azért erre az etnikumra esett a választása, mert az iszlám vallástól kevéssé érintett, ám gazdag hagyományvilággal bíró, és a régi kun nyelvekhez egyik legközelebb álló nyelvjárást beszélő kipcsak néptöredéknek tartotta őket. A nyelvükkel, történetükkel és néprajzukkal való foglalkozás számtalan olyan adattal gazdagította a tudományt, amely a magyarországi kunok nyelvének, történetének és néprajzának homályos kérdéseire adhat feleletet. Terepmunkáit a Konstancához közeli Karasu, Medgidia, Valea Neagra és Kogalniceau falvakban végezte. Kutatásai eredményeként született a Dobrudzsai tatár nyelvtanulmányok – Alaktani vizsgálatok és népköltési szövegek című egyetemi doktori disszertáció, annak okán, hogy a kun eredetű szavak etimonját a dobrudzsai tatárok nyelvében vélte felfedezni. Dobrudzsában, a Duna mellékén, Deliormánban élő, a Krímből jött telepesek száma megközelítőleg félmillió, akiknek mintegy nyolcvan százaléka pusztai tatár. Az ő nyelvüket sorolja a kun-kipcsak dialektusok közé, míg a déli, hegyvidéki területekről érkezett krími törökök nyelvét az oszmánli nyelvekhez tartozónak írja. A disszertáció a dobrudzsai tatár nyelv leíró nyelvtanát hozza és ízelítőt ad a népköltészetből, mintegy 117 közmondást közöl. Ez a munka Mándoky hagyatékának mindmáig kiadatlan része. A témához kapcsolódóan ugyan megjelent egy rövid áttekintés az Acta Orientalia Hungaricae-ban 1968-ban, de csupán a hangképzés sajátosságaira tér ki, s szöveggyűjteményében találós kérdéseket közöl. A hagyatékra irányítandó figyelem biztató jelének tekinthetjük Csáki Éva cikkét, ami ugyancsak az Acta Orientaliaban jelent meg 1995-ben: szójegyzéket közöl Mándoky kiadatlan dobrudzsai gyűjtéséből. A disszertációt 1971-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen védte meg *summa cum laude* minősítéssel.

Dobrudzsai tanulmányútjait Középázsiai kutatások követték. Bár az akkori politikai viszonyok nem igazán kedveztek a terephez kötődő kutatómunkának, mégis sikerült szinte évente nyelvi-néprajzi gyűjtéseket végeznie. Lehetősége volt Baskíriában és a volgai tatárok között is kutatni. Élénken foglalkoztatta a baskír-magyar törzsnevek kérdése. A két nép rokonságának emlékét a baskírok eredetmondái is megőrizték, mi szerint egy nagy törzsük valamikor nyugatra költözött „majarok" népének baskírföldön hátramaradt egyik törzséből származtatja magát. Bár számos más török népnek vannak hasonló eredetmondásai – így a krími tatároknak, kazáni tatároknak, a közép-ázsiai karakalpakoknak, kazakoknak, a kaukázusi balkárok egyes nemzetségeinek törzsei szintén magyar eredetűnek tartják magukat – míg mások, így például az özbegek, kirgizek, türkmének, anatóliai törökök testvérként, rokon népként tisztelnek bennünket. „Mégis a baskír-magyar etnikai és történelmi kapcsolatok kutatásában a forrásadatokon túl a mesésnek tűnő baskír hagyományokat is komolyan kell vennünk. Hiszen a magát magyar (madzsar) származásúnak tartó baskír törzsnek még a neve is megegyezik a honfoglaló magyarság egyik törzsével. (...) Pauler Gyula és a későbbi kutatók ugyan megpróbálták a honfoglaló magyar Jenő, Keszi, Nyék, törzsneveket és a Gyula nevet egyeztetni a baskír Janay, Nagman, Kesze-Tobin és Julaman törzs és nemzetségnevekkel, azonban az utóbbi egyeztetések a tüzetesebb történeti, néprajzi és nyelvészeti vizsgálódások során mind hibásnak bizonyultak, lévén a párhuzamba állított baskír nevek részben késeiek, vagy másodlagosak, (Julaman, Kesze), részben pedig perzsa, arab eredetűek (Janay, Nagman), így tehát semmiképpen sem egyeztethetők az említett honfoglaló magyar törzsnevekkel" – írja Mándoky. A baskír-magyar rokonság kérdéseit azonban nem lehet csupán a Jurmati és Gyarmat törzsnevek azonosságára alapozni, mert mindkét nép történetében nagy je-

(folytatás a 28. oldalon)

(folytatás a 27. oldalról)
lentőségű volt a kun nép szerepe. A 18. században számos kun törzs telepedett meg Baskírföldön, s ennek következtében a baskírok ma mind nyelvileg, mind műveltségük tekintetében a kun-kipcsak népek közé tartoznak. Mándoky Kongur István a kun-baskír kapcsolatokat vizsgálva néhány kun törzsi és nemzetség névről megállapította, hogy mind a baskíroknál, mind a magyar Alföldön megtalálható. Ilyen a baskírok Kipszak (kipcsak) törzse, amely megfelelője a nagykunsági „Kapcsag," „Kapcsog" családnévnek. A párhuzamos megfelelések sorát a további kutatások bővíthetik. Torma József hívja fel a figyelmet arra, hogy a törökségi helynevek egyik szembetűnő sajátossága az, hogy földrajzi neveik többsége személynév eredetű. Ugyanez áll a kunsági földrajzi nevekre is, amit a jövőbeli kutatásoknál figyelembe kell venni.

Mándoky a közép-ázsiai kutatásai során felkereste a Mongóliában élő kisebbségeket. Gyűjtötte a kazakok és a tuvák nyelvét, szokásaikat, népköltészetüket. Szinte évente utazott néprajzi és nyelvjárási gyűjtésre Közép-Ázsiába. A népköltési gyűjtésekből való szemelvényeket rendszeresen közzétette a szűkebb pátriája művészeti és irodalmi folyóiratában, a Jászkunságban, néha „álnéven": Bektur András nevén jegyezve ezeket a szemelvényeket. A mintegy húsz év irodalmi termését egybeszerkesztve, Amu-darja széles vize címmel 2002-től kezébe veheti a közép-ázsiai törökség népköltészete iránt érdeklődő olvasó. A kötetben a tatár, baskír, kazakföldön, és Közép-Ázsia más országaiban szétszóródva élő kazáni tatárok, kazakok, kumukok népdalaiból, a Kun-Kódex találós kérdéseiből, karacsáj, karakalpak népdalokból kapunk ízelítőt.

A kazakok és a tatárok között végzett nyelvjárási és néprajzi gyűjtés nagyban hozzájárult számos magyarországi kun nyelvemlék megfejtéséhez. Olyan jelentőségű összehasonlító anyag birtokába juttatták, amilyen csak keveseknek adatott meg. A kun nyelv magyarországi emlékei című, 1981-ben megvédett kandidátusi disszertáció addigi kutatásainak fontosabb eredményeit tartalmazza, azonban korántsem teljes összefoglalója a hazai kun nyelvemlékeknek. Mándoky korai halála miatt a disszertáció 1993-ban posztumusz kötetként jelent meg. Rövid terjedelme ellenére is alapvető kézikönyvnek számít, ami kivívta a szakma elismerését és hamarosan bekerült a tudományos vérkeringésbe. A kun nyelv magyarországi emlékei a kun szövegemlékeink elemzését hozza, a *kun miatyánk* szövegvariánsait egybevetve a megfelelő törökségi vonatkozásaival rekonstruálta a szöveget az egykori kun hangalaknak megfelelően. A kötet egészére elmondható, hogy csak azokat a szövegvariánsokat és szórványemlékeket tartalmazza, amelyek megfejtésével a korábbi kutatásokhoz képest lényegesen új eredményt hozott. Ilyen a kunsági kiszámoló mondóka és néhány szórványemléknek számító kunsági tájszó, úgy mint: *árkány, boza, cötkény, daku, kentreg, ontok, ákos, bajca, barág, csollák, daksi, kangyiga, karambél,* a személynevek közül az *Agbura, Alacs, Betlen, Butak, Csőreg, Kada, Erk, Karacs, Karakas, Karaszon, Köszömös, Szokor, Talmasz, Tekes,* a földrajzi nevek közül az *Atkár, Bajandor, Csivag, Érbuga, Katoncsa, Kocsér, Pecsene, Talla, Torta.*

Mándoky Kongur István 1992. augusztus 22-én bekövetkezett halálával egy ígéretes tudósi pálya tört derékba. Utolsó útján 1992 nyarán a Dagesztáni Tudományos Akadémia meghívására érkezett Mahacskalába. Ott érte a halál. Utolsó óráiban mellette volt kumuk költőbarátja, Magomedov Badrutdin, egy nogaj kollegája, Narbek Azsokovics, és az ugyancsak kumuk jóbarát Dzsangisi Magomedovics. Még holtában is nagy utat tett meg. A dagesztáni fővárosból, Mahacskalából a kazakok akkori fővárosába, a Tien-san lábánál lévő Almatyba vitték, és ott helyezték örök nyugalomra. A Kengszai temetőben pihen, ott, ahol a kazak kultúra nagyjai. A Kazak Tudományos Akadémia temettette el olyan tisztességgel, amilyet tudós ember kevés kap. Sírjánál gyászbeszédet mondott a Kazak Akadémia elnöke. Korábban a Kirgiz Akadémia Nyelvtudományi Intézete díszdoktorrá avatta. Az erről szóló dokumentumot már csak a sírjához hozhatták el. Temetésén megjelentek a középázsiai törökség tudományos intézeteinek vezetői és Magyarország képviselői.

„Két dolog van, amit csak a halállal feledünk: anyánk és városunk arca" – írta egy isztambuli költő. Mándoky Kongur István esetében ez sokszorosan igaz. A szülőföld iránti mély szeretet és erős kötődés jellemezte. Egy-egy nagy útja előtt, vagy éppen onnan visszatérve mindig hazalátogatott szeretett városába, Karcagra. Ilyenkor felkereste szülei sírját és egy-egy jóízű beszélgetésre betért a közeli barátokhoz is.

Halála után szülővárosa emlékművet állíttatott neki, Györfi Sándor szobrászművész domborművét, amelyhez ellátogathatnak Mándoky tisztelői. Ám az igazi emlékmű mégis az, hogy amit életében eltervezett: a Kunság és Kazakisztán közötti eleven kapcsolat, az a holta után megvalósult. A hazánkba jövő kazak és kirgiz delegációk rendre ellátogatnak Karcagra is. Szülővárosa a Keleti örökségünk című könyvsorozat megjelentetésével tiszteleg emlékének. A sorozat eddigi kötetei bizonyítják, hogy egy kisváros is adhat az ország szellemi életének nélkülözhetetlen alapműveket.

Szamasev professzor Mándoky Kongúr István sírjánál, Almati, 1998 Fotó: B. J.

Fontosabb írásai

Néhány kun eredetű nagykunság tájszó: Nyelvtudományi Közlemények LXXIII./ 1971/365–385.
A Hantos-széki kunok: Székesfehérvár évszázadai 2. Középkor. Székesfehérvár, 1972. 73–82.
Étymologie de deuxmotshongrois, provenant de l ancien turc.: Bibliothéca Orintalis Hungarica XXV. 1972. 391–403.
A kun miatyánk: Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 1973. Szolnok, 1973. 117–125.
A kun nyelv: Karcag várostörténeti tanulmányok. Nagykunsági füzetek 1 (szerk.) Bellon Tibor. Karcag, 1974. 35–44.
Cötkény: Magyar Nyelv. LXIX. 1974
Büyük Kumanistanve Kücük Kumanistan Agizlarinda Kuman Asilli Unsurlar: Türk Dili Bilimsel Kurultayinda Sunulan Bildiriler 1972. Ankara, 1975. 321–329.
A kun nyelv magyarországi emlékei: Keletkutatás 1975. Budapest, 1975. 149–151.
A kunok Ulas törzse és törökségi kapcsolatai: Jászkunság XXII. 1–2. Szolnok, 1976. 54–59.
Kazáni tatár népdalok: Jászkunság XXII. évf. Szolnok, 1976. 1–2. 60–62.
Die Etimologie eine sungarischen Plauzennamens kumanischen Ursprungs Hungaro-Turcica. Budapest, 1976. 249–254.
Mónárköd: Nyelvtudományi Közlemények LXXXV. 1983. 291–293.
A kun nyelv magyarországi emlékei (szerk. Bartha Júlia), Karcag, 1993
Amu-darja széles vize. Válogatás a türk népek folklórjából. (szerk. Bartha Júlia) Karcag, 2002
Kunok és magyarok. (Török–magyar könyvtár I.) Közzéteszi Molnár Ádám. Molnár Kiadó, Budapest, 2012, 348.

Dr. Bartha Júlia néprajzkutató

Búcsú Dr. Gulyás Éva néprajzkutatótól (1946–2019)

Földi pályafutásunk véges, ezt jól tudjuk mindnyájan. S mégis, ha eltávozik közülünk egy számunkra kedves személy, végtelen szomorúság tölti el szívünket, s ha lehetne, visszafordítanánk az idő kerekét.

Fájó szívvel vettük a hírt, hogy Dr. Gulyás Éva néprajzkutató, a szolnoki Damjanich János Múzeum egykori munkatársa 2019. január 8-án, életének 73. évében befejezte földi életét.

Gulyás Éva a Tisza-parti városban, Szolnokon született 1946. december 25-én, s egész életén át hűséges maradt szülővárosához. Eredetileg nem néprajzosnak készült. Magyar-latin szakon tanult a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen, a néprajz egyetemi évei alatt került a látókörébe, de egész életére megbabonázta. Tanulmányai befejeztével egy évet ugyan Békéscsabán töltött, de hamarosan visszakerült Szolnokra, ahol a Damjanich János Múzeumban kapott állást, mint néprajzos muzeológus. Munkáját nagy lelkesedéssel, kitartással és elkötelezettséggel végzete. Folyamatosan gyűjtött terepen és bekapcsolódott a jászsági, kiskunsági, szigetközi, Tisza II., a palóc és a gömöri kutatásokba.

Gulyás Éva meghatározó személyisége volt nemcsak a Damjanich János Múzeumnak, de a magyar néprajznak is. Munkássága rendkívül sokoldalú és gazdag volt.

Már pályája elején tiszteletre méltó néphitgyűjteménnyel tette le névjegyét a szakma előtt. 1976-ban a Folklór Archívum 4. kötetében jelent meg a *Jászdózsai hiedelmek* című munkája, amelyben teljes képét tárja elénk a több irányú palóc kapcsolatot is mutató jászsági falu hiedelemvilágának.

Másik kiemelkedő munkája a doktori értekezése volt, amely *Egy őszi pásztorünnep és európai párhuzamai. Adatok a Vendel-kultusz magyarországi kutatásához* címmel 1986-ban jelent meg. E kötet a szakmában előzmény nélküli. Rendszerét, szempontjait maga a szerző alakította ki, s ma már az ehhez hasonló feldolgozások alapjául szolgál.

A Vendel-kultusz után kezdett foglalkozni Szent György alakjával, de előszeretettel kutatta az ünnepi szokásokat és az emberi élet fordulóinak szokáskörét. Kitűnő cikkeket, tanulmányokat írt a betlehemezésről, a karácsonyi és húsvéti szokásokról, az ostyahordásról, májusfa-állításról, a lakodalmi és a temetkezési szokásokról, a temetők népművészetéről, a jász viseletről és a szűcsmesterségről. Figyelme nemcsak a katolikus vallási élet felé fordult, hanem a megyében gyakorolt református szokások is foglalkoztatták.

Dr. Gulyás Éva
Fotó: Archív

Gulyás Éva aktívan részt vett a Szolnok megye népművészete és a Szolnok Megyei Néprajzi Atlasz munkálataiban, de az ő nevéhez fűződik a nagyhírű *Fazekas Triennálé* pályázattal és kiállítással egybekötött sorozatának beindítása is.

Gulyás Éva folklorista portréjához hozzátartozik a népzenével való foglalkozás is. Legjelentősebb vállalkozása volt a Szabó Lászlóval önálló munkaként megjelentetett *Túl a Tiszán a szendrei határban...* című kötet, amelyben a megyében élő, kiadott és korábban gyűjtött népballadákat és históriás énekeket adta közre. A táncos-énekes népszokások dallamai mellett saját gyűjtésű népdalokat is publikált, és a *Múzeumi Levelek* című sorozatban több népzenei számot szerkesztett meg.

Gulyás Éva muzeológiai munkásságának igen komoly pillére volt a kiállítások rendezése. Több nagy sikerű állandó és időszaki kiállítás rendezésében működött közre vagy éppen rendezte ő maga.

Nagy sikerrel szerepelt hazai és külföldi konferenciákon, melyek alkalmat adtak neki a megmérettetésre, tájékozódásra, szellemi felfrissülésre. Megadatott neki az is, hogy taníthasson. A jászberényi Tanítóképző Főiskolán 10 éven át tanított folklórt és muzeológiát a lelkes hallgatóknak.

S nemcsak a családi életben, de tudományos és muzeológiai munkájában is kezdettől fogva a legfőbb segítője, támasza, a férje, Dr. Szabó László volt.

Az itt leírtak Gulyás Éva munkásságának csupán legfontosabb állomásait körvonalazták, de talán mégis jól kirajzolódott előttünk egy erős akaratú, a megszállottságig a munkájának elkötelezett tudós nő képe, aki egész életét a néprajz szolgálatába állította.

Szakmai elképzeléseinek, terveinek a váratlanul érkező és gyorsan elhatalmasodó betegsége vetett gátat, de Éva továbbra sem adta meg magát, rendíthetetlenül kutatott, publikált, s szembeszállt a tehetetlenség erőivel. Mintegy két évtizeden át küzdött a testét béklyóba szorító betegséggel. Férje halálával a sors újabb csapást mért rá, de élni akarása megerősítette lelkét. Decemberben még örülhetett legkisebb unokája születésének, de január 8-án élete gyertyájának lángja utolsót lobbant.

Családtagjai, egykori kollégái, barátai, ismerősei február 15-én (pénteken) kísérték őt utolsó földi útjára a szolnoki Kőrösi úti temetőben.

Kedves Éva! Bár elmentél abba a messzi, titokzatos égi világba, de szakmai örökséged és közös emlékeink révén Te örökre velünk maradsz. Isten veled! Nyugodj békében!

Hortiné dr. Bathó Edit,
a Jász Múzeum igazgatója,
egykori munkatárs

„Jászok vagyunk, de magyarok”

„Jászok vagyunk, de magyarok” címmel adta ki a Jász Múzeumért Alapítvány a Jász Múzeummal közösen Dr. Selmeczi László legújabb könyvét. A régészeti témájú könyv a Jászsági Füzetek sorozat 55. kiadványaként jelent meg, új színt hozva ezzel a sorozat eddigi életébe. Bár a sorozat korábbi kötetei között volt már régészeti témájú kiadvány, mégis új dolog egy kifejezetten régészeti szakkönyv kiadása az eddigi tudományos-ismeretterjesztő művek után. A szerzőt, Dr. Selmeczi Lászlót jól ismerjük. A kunok és jászok történetét kutató régész több munkáját is a Jász Múzeumért Alapítvány jelentette meg. Rendszeres előadó a Jász Múzeumban, és tavaly a Jászkun kapitányok tanácsa kitüntette a Jászkunság hagyományőrzése érdekében végzett kiemelkedő tevékenységéért. Életéről, eddigi munkájáról egy hosszabb interjú is megjelent lapunk 2017. októberi számában.

A szerző korábban megjelent műveiből az érdeklődő olvasó átfogó ismereteket szerezhetett a jászok letelepedéséről, a jász szállások kialakulásáról, vagy a Jászkürt történetéről, eredetéről. Aki ezeket a műveket elolvasta, jó rálátással rendelkezik mind a szerző munkájáról, mind a jászok történelméről. A mostani kiadvány kicsit más. Az ismeretterjesztő jelleget kissé háttérbe szorította a szerző, és a tudományos monográfiák formai követelményeit helyezte előtérbe. Tette mindezt azért, hogy bemutassa a 13–16. században a mai Jászdózsa mellett, a Tarna partján fekvő Négyszállás falu keresztény temetőjét, ahol 1980 és 1989 között vezetett ásatásokat.

Négyszállás kettes számú temetője nem ismeretlen a jászok múltjával foglalkozók előtt. A szerző az itt, valamint a néhány száz méterrel tőle megtalált egyes számú temető feltárása során igazolta azt a már korábban, Szabó László által is osztott véleményt, hogy a jászok a kunokkal együtt telepedtek le a Magyarország területére a tatárjárás után. Korábbi műveiben többször is bemutatta a két temetőt, ismertette az ott előkerült leleteket, és ezek alapján bizonyította a jászok 13. századi beköltözésének elméletét. De a most kiadott monográfiáról elmondható, hogy bár önálló munka, mégis a szerző 1992-ben megjelent, a Négyszállás I. számú temetőjét bemutató munkájának a folytatása, kiegészítése. A két mű alapján ismerhetjük meg igazán Négyszállás falu jász lakóit.

A könyv címlapja

Az 1980 és 1989 között feltárt Négyszállás II. számú temetője egy templom körüli temető volt, szemben az I. számú temetővel, ahol a ferencesek által épített kápolna a felhagyott temetőre épült rá a 15. században. A II. számú temetőben talált legkorábbi sírok még az itt élt magyar népességhez tartoztak. Ezek a korai magyarok, akik Négyszállás falu elődjét megalapították a tatárjárás előtt, egy kis méretű, román stílusú falusi templomot építettek, és a köré temetkeztek. A tatárjárás után a beköltöző jászok ide kezdtek el temetkezni, és a megromlott templom helyére a 13–14. század fordulóján új templomot emeltek. A templom köré keresztény szokás szerint helyezték el a halottaikat. A temetőt a 15 éves háborúig használták az itt lakók. Az akkori harcok véget vetettek a település, így a temető életének is.

A Jászsági Füzetek legújabb kiadványában a szerző ismerteti a templom építési periódusait, a temetőben talált sírok korát, a bennük talált leletanyagot, és ezek által beazonosítja azt az időszakot, amikor a falu lakói használták a település temetőjét. Azonban jól tudja, hogy az általa korábban közzétett adatok vitákat generáltak más kutatók között a jászok beköltözésének az időpontját tekintve. Ezért a könyv elején sorra veszi azoknak a kutatóknak a megállapításait, akik az utóbbi évtizedekben foglalkoztak a jászok betelepülésével Gyárfás Istvántól Kristó Gyulán át a legújabban publikálásra került Zsoldos Attila véleményéig.

Selmeczi László legújabb könyvében ezután az eddig ismert legkorábbi okleveles adatokat tárgyalja, majd rátér a temetőben talált halotti mellékletek ismertetéséhez. Ezek vizsgálatakor már korábban feltárt párhuzamok segítségével megismerjük azt a korszakot, amikor az adott tárgyat használták, így végig követhetjük a Négyszálláson lakó emberek viseletének változásait. A párhuzamok segítségével pedig a tárgyak eredetére is jó rálátást kaphatunk. A temetőben talált leletanyag ismertetését nagy számú szakirodalom segíti. A leletanyagok ismertetését összefoglalás követi, amelyben a szerző összegzi a temetőben talált leletanyagot, majd a Négyszálláson élt jászok beköltözésének és a temető felhagyásának az időpontját is meghatározza. Selmeczi László szerint a tatárjárás után telepedtek meg a környéken. A II. számú temetőben egy V. István (1270–1272 között magyar király) érme által datált sírban fekvő személy már jász volt. A temetőt pedig a 15 éves háború alatt hagyták fel.

Az összefoglalás után függelékként még a magyarországi pártaövekről olvashatunk egy tanulmányt a szerző tollából, majd a Négyszállás II. temető sírjainak a pontos leírásait ismerhetjük meg. A sírokban talált leletekről készült tárgyrajzokat táblákba rendezve a kötet végén találjuk. A kötetben található tárgyrajzokat Szűcs Árpád készítette.

A táblák után néhány fotón megelevenedik az 1980-as évek négyszállási feltárása. A fotók után bőséges szakirodalmi felsorolást találunk, majd a kötet végén a temető térképét és a sírok elhelyezkedését lehet megvizsgálni.

Selmeczi László most megjelent munkája újabb fontos láncszeme annak a munkásságnak, ami alapján megismerhetjük a jászok betelepülését és betagozódását a Magyar Királyságba, és a könyv és az új adatok hatására újra megindulhat a tudományos diskurzus a korszak kutatói között.

Gulyás András
régész muzeológus

Félévszázada nyílt meg a jászfényszarui „Falumúzeum”

Jászfényszarun a hatvanas évek második felére már kicsinek bizonyult az 1825 és 1829 között felépült egy emeletes városháza. A keleti oldalhoz egy, a korszakra jellemző lapos tetejű, a térre nagyablakokkal néző épület épült, melynek földszintjén helyet kapott a pártbizottság, a KISZ bizottság, a közös használatú kis és nagyterem, míg az emeleten a tanácsi apparátus irodái és a házasságkötő terem került kialakításra.

Az Ó-városháza bejáratának bal oldalán megüresedett négy helységben, az ún. „Falumúzeumban” helytörténeti és néprajzi kiállítást rendeztek be. A kiállítás összeállítását tízéves szorgos gyűjtő- és kutatómunka tette lehetővé. **Kiss József** (1924–1989) tanár lokálpatrióta volt, aki elmondhatatlanul szerette a szülőföldjét. Nem volt szakmája sem a történelem, sem a néprajz, mégis erején felüli teljesítményt produkált mindkettőben. Mintegy 30 éven át szervezett honismereti szakkört tanulóknak, felnőtteknek egyaránt. Szenvedélyes szeretettel gyűjtötte és gyűjttette a fellelhető írott és íratlan emlékeket. Munkájának gyümölcseként értékelte a gyűjtemény létrehozását.

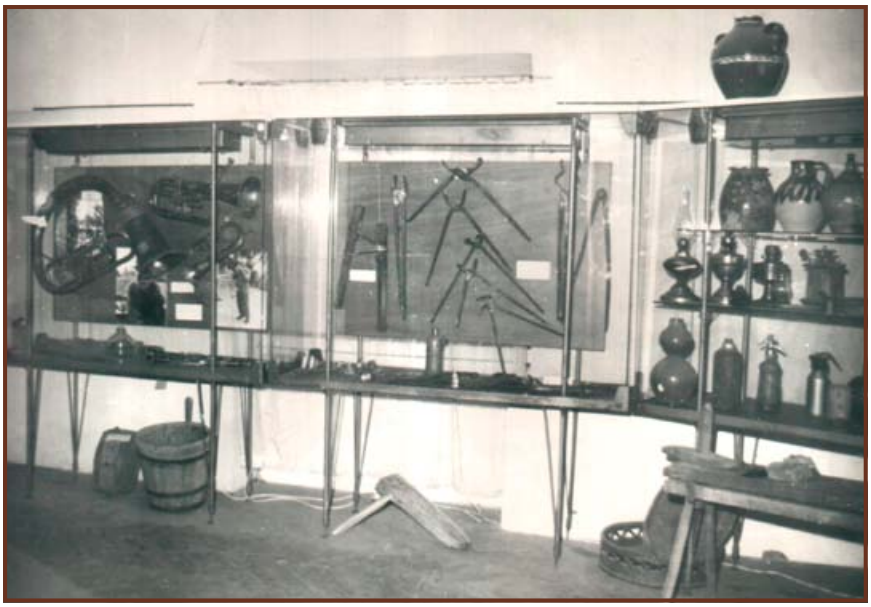

Részlet a régi kiállításból ***Fotó: Archív***

Az egykori vendégkönyv baloldali lapján olvashatjuk *„A Falumúzeum megnyitása 1968. dec. 17-én.”* Itt kerültek elhelyezésre a 2400 helytörténeti és néprajzi tárgy-együttes legbecsesebb darabjai, a 3000 okirat, és a 800 darabos fényképgyűjtemény egy része. Mindezektől sokkal értékesebb a szellemi hagyaték, amelyet a Honismereti Szakkör gyűjtött össze – írta, 1982-es pályamunkájában.

A gyűjtemény ezen a helyen tíz évig élt. A vendégkönyvben az utolsó bejegyzett dátum 1978. június 18. szerepel. A helyiségekbe a rendőrség költözött, mert a mai új óvoda helyén állt épület életveszélyessé vált. A gyűjtemény nagyobbik része a Jász Múzeumba és a szolnoki Damjanich János Múzeumba került leltárilag. Harmadát a Szabadság tér és Katona József út bal oldalán lévő KTSZ épület egy kis helyiségében zsúfolták össze, az irat- és fotóanyag pedig a tanár úrhoz került.

Hat év szünet után a település első írásos említésének 550 éves évfordulója alkalmából a Szolnok Megyei Tanács anyagi támogatásával megvásárlásra került a Somogyi Béla út 24. szám alatti ház. A felújítás után az épületet 1984. november 16-án adták át Helytörténeti Gyűjteményként. A helyiségek berendezését Kiss József és szakkörösei végezték. Végre állandó és méltó helyet kapott a megmaradt és hozzágyűjtött anyag.

A FÉBE 1994-ben kezdeményezte az önkormányzatnál, hogy a Helytörténeti Gyűjtemény vegye fel Kiss József nevét. A névadó és emléktábla-avató ünnepségre október 8-án került sor. A gyűjtemény LEADER pályázat keretében 2010-ben 35 m² közösségi térrel, 26 m² kiállítótérrel és 9 m² zárt eszköztárolóval bővült. Saját beruházásként udvari kemence is létesült. 1995. január 9-én Kiss József irathagyatékát özvegye – Marika néni – és családja átadta a Fényszaruiak Baráti Egyesületének. Az átadott anyagok között volt az 50 évvel ezelőtti vendégkönyv is. Egy vendégkönyv sokszor kerül kezünkbe, néha írunk bele valamit, néha nem. Az idő múlásával azonban minden felértékelődik. Öt évtized után pedig már érdekes és sokat mondó. A gyűjteményt a 10 év alatt az akkori diák nemzedék legalább kétszer megnézte, ez a vendégkönyvből is kitűnik, akik ma már 60 év felettiek. Sokak emlékezetében minden bizonnyal még léteznek emlékképek, többen vasárnaponként nyitva tartás alatt „múzeumőrként” várták a látogatókat.

A vendégkönyv első beírója Both Béláné pedagógus volt, aki 28 III. osztályos tanuló nevében írt. Ezen az oldalon Mészáros Tivadar 31 tanuló (IV. osztály), Szerdahelyi Gáborné tanító 32 tanuló (III. c.) nevében írt a könyvbe. A 4. oldalon Dobák Miklós tanuló – egyetemi tanár, városunk díszpolgára – a következőket írta: *„nagyon érdekes a kiállítás.”* 1970. október 21-én 9 fős kiskunfélegyházi delegáció nézte meg a kiállítást Garai István gimnáziumi igazgatóval az élen. Gyenge Péter, a FÉBE által 2014-ben kiadott Andris könyv írója, 1971. október 27-én írt hosszú bejegyzése így kezdődik *„Csodálattal tölt el falum szépsége és fejlődése...”* Látták a gyűjteményt német, orosz itt járt delegációk. Végül még egy bejegyzés a sok közül, Szabó Béla tanuló 1974. december 21-én a következő bejegyzést tette. *„Sok köszönet a Tanár úrnak! A gyűjtemény szépen rendezett, értékes, egyedülálló anyag.”* A beíró a Tanár úr tanítványa volt, e sorok írójának osztálytársa, művész-tanár, szobrászművész, városunk díszpolgára. A vendégkönyv a Városi Értéktárban megnézhető, lapozható. A Városi Értéktárban 12 fotó marad fenn a régi gyűjteményről, melyből közzé teszünk azoknak, akik látták emlékeztetésül, akik nem látták legalább ennyit lássanak belőle.

A Fényszaruiak Baráti Egyesülete a 30. (1998. december 5.) és most az 50. évforduló (2018. december 15.) kapcsán helytörténeti konferencia megrendezésével emlékezett Kiss Józsefre és a „Falumúzeumra.”

Tóth Tibor,
a FÉBE elnöke

Székely Gábor: Fénylő fekete kő

Magyarország, az 50-es években. Vidéken még nem mindenütt van az embereknek rádiója és a tévézés is csak kb. 1956-tól kezd itt-ott megjelenni. Az embereknek több idejük van egymásra, így aztán sokat beszélgetnek és régi fotók nézegetésével valós családi történetek törnek napvilágra. Van, aki meghallgatja, de nem rezonál a lelke... Van, aki ugyanazt hallja és mindaz csak pörög lelki szemei előtt mint egy film – majd egyszer, később pedig egy könyv születik belőle.

Így volt ez Székely Gábor esetében is, amikor papírra vetette családtagjai élettörténetét, mindazt, amit testközelből hallott, látott, érzékelt.

A könyv címlapja

Gábort a nagyszülei nevelték, akik sokat meséltek neki elődjeik színes, sokszor tragikus életéről. Ez a fiatal, kíváncsi gyermek elraktározta magában mindezt, és később, mikor már nyugdíjas lett, nekiállt, hogy papírra vesse. Hogy tisztán lásson, elmélyült a történetekben, tovább kutatott, és eljutott arra a fokra, hogy véleményt alkosson a történtekről, majd rendszerezte gondolatait, regényíró módjára kicsit kiszínezte, míg egyszer csak „kikerekedett" belőle a teljes történet.

Miről is szól ez a könyv? Egy magyar család ágas-bogas élettörténetéről, akiknek egyik ága valaha francia földről származott. Amellett, hogy a Trianon előtti és utáni eseményekre is kapunk még itt – a történelemkönyvekben meg nem írt – tragikus életképeket, a történet magja egy vidéki, önellátó, gazdálkodó család egyik szőke, kékszemű fia, aki ifjú éveiben fura módon a református vallásról a zsidó vallásra konvertált, majd később egy szép zsidó lánnyal kötött házasságot. Nyolc gyermekük született, akik néha a nagyszülőknél töltötték az ünnepeket, a nyári szünidőt, ahol élvezhették a vidék varázslatos ízét, illatát, és megismerték az ott élő nagyszüleik életét, a paraszti életet. Akiknek később – csaknem mindegyiküknek – el kellett szenvedniük a holocaust borzalmait, mert rosszkor, rossz helyen születtek, és a keresztény rokonság se tudta megmenteni őket, hiába szerették volna.

A könyv rávilágít arra, hogy milyen szép megértésben, békességben élt ez a két társadalmi réteg egymással, értékelvén és elfogadván egymás szokásait, akceptálván egymás vallását, ahogy ez a 30-as évek Magyarországán máshol is gyakori volt. Akik soha nem fordultak volna egymás ellen, ha a körülmények nem mást diktálnak.

Ám a világpolitika beleszólt az életükbe: jöttek a zsidótörvények, később a deportáció és hiába bújtatták őket a jóérzésű, vidéki magyar emberek, mégis elvitték őket a borzalomba.

A könyv kitűnő példája annak, hogy soha nincs csak „fehér és fekete," azaz nincs zsidó és zsidót gyűlölő, buta ember, hanem vannak jó és rossz emberek. Másként kell látni ezeket a helyzeteket, mert az emberi kapcsolatok nagyon bonyolultak.

A könyv igen értékes olvasmány, főleg azoknak, akik az 1920-as, 30-as 40-es 50-es évek Magyarországát megélték, vagy szüleik élete által megtapasztalták, de azoknak is, akik csak a fővárosi lakhelyükről látják a világot, és néha bizony „lenézőn" ítélkeznek a vidékről, az egyszerű, dolgos emberekről, pedig az üzletekben, vásárcsarnokokban azok termékeit várják, fogyasztják és a minőséget keresik. Meg kell becsülni ezeket az embereket, akik mindezt megtermelik és visszaadni a munkájuk fontosságát. Talán akkor megszűnik az ellenségeskedés, amivel manapság is gyakran találkozunk.

Maga a szerző így írja könyvében: *„Csak az kezdjen hozzá a történet elolvasásához, akiben megvan az igény, hogy a lelkeket szennyező elő- vagy utóítéletek megszűnjenek, vagy valamelyest csökkenjenek."*

A könyv szerzője, Székely Gábor 1947. december 19-én született Budapesten. Ifjúságát Fülöpszálláson és Kunszentmiklóson töltötte. Helytörténeti témák foglalkoztatják. Kutatási területe a Felső Kiskunság kultúrtörténete és tárgyi világa. Kunszentmiklóson hozta létre saját gyűjteményeiből a Felső- Kiskunsági emlékek Házát. Száznál több helytörténeti és irodalmi témájú cikke jelent meg a szaklapokban. Több antológiában szerepeltek már írásai. Öt könyve jelent meg. 1997–2015 között a Honismereti Szövetség Kuratóriumának elnöke volt.

Jó szívvel ajánlom Székely Gábor könyvét az olvasók szíves figyelmébe.

Sárközi Ágnes helytörténeti kutató

Lapunk szerzői

Dr. Barta Júlia *néprajzkutató Karcag*
Dr. Bathó Edit *etnográfus, a Jász Múzeum igazgatója, Jászberény*
Csörgő Terézia, *a Lehel Vezér Gimnázium nyugalmazott kémia-biológia szakos tanára, Jászberény*
Fodor István Ferenc *helytörténeti kutató, Jászjákóhalma*
Gulyás András Zoltán, *a Jász Múzeum régész muzeológusa, Jászberény*
Józsáné dr. Kiss Irén *hagyományőrző, Lajosmizse*
Dr. Kiss Dávid Sándor *egyetemi adjunktus, Budapest*
Dr. Körei Nagy Katalin *jogász, hagyományőrző, Jászberény*
Sárközi Ágnes *helytörténeti kutató, Jászberény*
Dr. Selmeczi László *régész, történész, Budapest*
Szathmáry István *újságíró, Szolnok*
Székely Gábor *helytörténeti kutató, műgyűjtő, Fülöpszállás*
Tóth Tibor *helytörténeti kutató, Jászfényszaru*
Varga Istvánné Fajszi Mária *tanárnő, Fülöpszállás*
Víg Márta *ny. könyvtáros, Kunhegyes*

LAPZÁRTA

Rendszeres és alkalmi szerzőink figyelmébe ajánljuk, hogy a következő lapszámunk 2019. április végén jelenik meg. A kéziratokat és a fotókat elsősorban e-mailen legkésőbb 2019. március 31-ig kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.

* * *

Lapunk a Jászsági Önkormányzatok Szövetsége és a jövedelemadó 1%-ának támogatásával jelenik meg.

REDEMPTIO
A jász és kun települések honismereti lapja
Megjelenik kéthavonta
Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány
Felelős szerkesztő: Hortiné dr. Bathó Edit
A szerkesztőbizottság tagjai:
Bugyi Gábor, Dr. Farkas Kristóf Vince, Kókai Magdolna
Előkészítési munkák:
Bugyi Gábor, Papné Varga Bernadett
A kiadó és a szerkesztőség címe:
5100 Jászberény, Táncsics M. u. 5.
Tel./fax: 57/502-610
E-mail: jaszmuzeum@gmail.com
www.jaszmuzeum.hu
ISSN 1218-9553
Nyomdai kivitelezés: ARTANDER Kft.
Tel.: 57/500-960 • www.artander.hu